

Bindesbølls Rådhus i Thisted

Udgivet af Realdania Byg

Bindesbølls Rådhus i Thisted

Bindesbølls Rådhus i Thisted

© Realdania Byg 2014

1. udgave, 2. oplag

Tekst og redaktion: Realdania Byg, Orla Poulsen, Peter Thule Kristensen og Søren Kibsgaard

Fotos og illustrationer:

Helene Høyer Mikkelsen, 4, 14, 30, 32, 33, 34, 42, 44 th., 51, 56 tv., 57, 67

Søren Kibsgaard, 36, 37, 39, 41, 43, 44 tv., 46, 47,48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56 th., 66

Peter Thule Kristensen, 16

Lokalhistorisk arkiv for Thisted Kommune, 7, 11, 26, 59, 61, 63, 64, 65

Danmarks Kunstbibliotek, Samlingen af Arkitekturtegninger, 19, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29

Omslagsfotos: Helene Høyer Mikkelsen

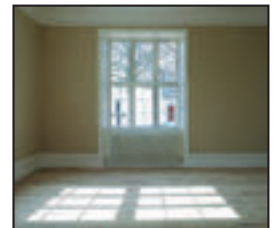
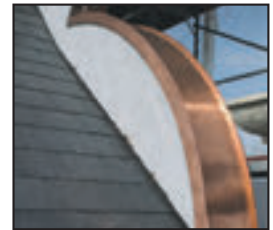
Layout: Realdania Byg og OAB-Tryk

ISBN 978-87-92230-23-2

Bogen er sat og trykt af OAB-Tryk, Odense

Realdania Byg er et helejet Realdaniaselskab

Bindesbølls Rådhus i Thisted

Udgivet af Realdania Byg

Forord

Thistedes gamle rådhus ligger centralt i Thisted på byens største torv. Fra denne fornemme plads i byen er der udsigt over den nedad skrånende torveplads og byens lave huse.

Det fredede rådhus er opført i 1853 efter tegning af arkitekten Michael Gottlieb Bindsbøll. Arkitekturen er historicistisk med en entydig inspiration fra nederlandsk renæssance. Bygningen er det fjerde i rækken af rådhus opført på dette sted. Det første allerede i 1546.

Råd-, ting- og arresthuset er opført som et komplekst og multifunktionelt byggeri. Både rådstue, arrest, arrestforvarerens bolig, sprøjtehus og sparekasse fandt oprindeligt plads under samme tag. Det var ydermere sådan konstrueret, at arrestdelen har kunnet fungere fuldstændig adskilt fra de øvrige funktioner.

I sin samtid indgår bygningen ligeværdigt med en række andre bygningsværker af Bindsbøll fra samme periode og stilart, og bygningen nævnes ofte i sammenhæng med bl.a. apoteket i Næstved opført samme år, det psykiatriske hospital i Aar-

hus 1850, de skånske herregårde Wrams-Gunnarstorp og Marsvinholm (1854-56), samt rådhuset i Stege opført 1854.

Ejendomsselskabet Realdania Byg A/S købte Thistedes gamle rådhus i 2007 med henblik på at sikre ejendommens umistelige arkitektoniske og kulturhistoriske værdier for eftertiden. Der er i dag gennemført en gennemgribende restaurering af Thistedes imponerende rådhusbygning, der især har koncentreret sig om at bringe ejendommen tilbage til sit oprindelige udtryk i overensstemmelse med Bindsbølls tanker.

Thistedes gamle rådhus er i dag udlejet til Thisted kommune, der anvender det til turistkontor, administration, udstillings- og mødefaciliteter.

Realdania Byg vil med denne publikation fremvise et enestående bygningsværk, som med sit formsprog og sin konstruktion og farvesætning er et af Danmarks meget fine eksempler fra sin tids levn af historicistiske rådhusbyggerier i provinsen.

Fra østfacaden.

Realdania Byg, april 2010

Engang hed det ting- og arresthus...

Da Thisted blev til en købstad i 1524, ville man selvfølgelig også gerne have et rådhus. Men sådan et hus kommer ikke fra den ene dag til den anden. Der skulle gå 22 år, før Kristian 3. skrev til byen og tilbød dets borgere et hus kvit og frit.

Det var ”et gildeshus liggende synden op til samme Tysteds kirkegaard, som sognepræsten Hr. Thomas nu iboer, og samme Gildeshus med husbygning og gårdsrum i længden, viden og bredden, som det i begreb er, have, nyde, bruge og beholde til deres bys rådhus”, som det blev formuleret i brevet.

Noget kunne tyde på, at huset ikke var alt for godt, for kongen gav sine ”undersætter” lov til at nedrive et nyt kapel, der var blevet bygget uden for byen, og bruge materialerne herfra til at forbedre gaven med.

Ud fra beskrivelsen i det kongelige brev er det svært at afgøre, hvor vi præcist skal finde Thistedes første rådhus, men det må have ligget et eller andet sted på eller ved Store Torv – for vi ved, at bytinget blev afholdt dér i 1600-tallet.

I 1716 var det første rådhus ved at falde sammen. Byens største skatteydere enedes derfor om hver at yde et ekstraordinært beløb til at erhverve et nyt rådhus. Amtsforvalter Claus Caspersgaard ejede et hus i Østergade, som man godt kunne tænke sig. Til gengæld kunne amtsforvalteren

godt bruge grunden på Store Torv, hvorved det gamle, faldefærdige rådhus stod. Og med lidt penge på bordet gik kabalen op.

Allerede i 1746 fik rådhuset igen adresse på Store Torv. Dette tredje rådhus har vi en beskrivelse af fra 1781, hvor det karakteriseres som et 1 etages hus, på 7 fag, af mur- og bindingsværk, der er teglhængt! Huset var i brug frem til 1793, hvor det blev nedbrudt.

I stedet opførte man et nyt rådhus, der lå midt på det nuværende Store Torv, og for første gang i historien dukker der et hus op, som vi ikke bare skal forestille os. Det er nemlig i 1835 gengivet på et maleri, der i dag hænger på Thisted Museum. Billedet viser blandt andet, at kørevejen til kirken gik igennem en gitterport vest for det lille gulkkede rådhus.

Den nøjagtige placering på torvet satte sagfører Billeskov Jansen sig for at finde i 1936, hvor Store Torv blev totalt renoveret i forbindelse med, at man fjernede manufakturhandler Brinkmanns ejendom. Billeskov Jansen forsøgte som en anden arkæolog at finde spor efter fundamenter og mente at kunne konstatere, at huset havde ligget midt på det nuværende Store Torv med facade i flugt med Rådhusstræde ”ca. 12 alen (7,5 meter) neden for Chr. 9.’s statue”.

Så kom det hus på plads!

Dette rådhus – der lå midt på Store Torv – blev nedrevet for at give plads til Bindsbølls pragtbygning.

Det lokale selvstyre

Hvad skal sådan et rådhus egentlig bruges til? Når Thisted Amtsråds Tidende, hvori referater af amtsrådets forhandlinger blev publiceret mellem 1841 og 1970, har en fast rubrik, der hedder ”ting-

og arresthuse”, så er det betinget af, at rådhuset – historisk set – er en forlængelse af det gamle middelalderlige byting, der blev holdt under åben himmel. Hvad der foregår på rådhuset er knyttet til byens styrelse og til retsvæsenet. Rådhuset er

således centrum for den virksomhed, som udøves af de lokale myndigheder – både den politiske og den retslige.

Traditionelt var kongemagten – senere staten – den øverste ”herre” i forhold til købstæderne. Byfogeden – der senere bliver til borgmesteren – er helt frem til 1917 en kongelig udnævnt embedsmand. Først da bliver byens øverste politiske leder folkevalgt.

Tilbage i tiden skal man forestille sig en *meget* beskeden kommunal administration. De centrale ”embedsmænd” kunne være byens kæmner, der tog sig af regnskaberne – og i ældre tid en stoderfoged, der også kunne fungere som arrestforvarer, som vi senere skal se. En stor del af de offentlige opgaver blev løst ved borgerligt ombud, der blev varetaget af byens egne borgere. Det kunne f.eks. være skatteligningen, der blev håndteret på denne måde.

Op gennem 1700 og 1800-tallet skærpedes statsstyringen af købstæderne gennem detaljerede forskrifter for forskellige sagsområder, der i modsætning til tidligere forlangtes overholdt. Der kom bestemmelser om brandvæsen (1761), vejvæsen (1793), borgervæbning (1801), fattigvæsen (1803).

1800-tallets helt centrale lokale embedsmænd er byfogeden og amtmanden. I et led under byfogeden møder vi de såkaldt eligerede borgere, der

havde indflydelse i sager om bl.a. byens indtægter, udgifter og faste ejendomme. Eligerede var kun borgere, der havde valgret – men mange steder var det vanskeligt at få borgerne til at påtage sig hvervet, og det gjaldt også i Thisted.

I 1837 indførtes borgerrepræsentantskaber – og byrådene dukkede op i 1868.

Rådhuset kan betragtes som et symbol på et lokalt selvstyre, der indføres på et meget tidligt tidspunkt – set i sammenligning med andre europæiske lande. Enevældens afskaffelse i 1849 kan også ses som en naturlig konsekvens af, at det kommunale selvstyre – med demokratisk valgte repræsentanter – da havde fungeret i længere tid. Amtsrådenes historie går således tilbage til 1841 – og rådhuset i Thisted bliver også hjemsted for amtsrådet.

I 1917 er det stadig småt med kommunalt ansatte embedsmænd. Thistedes første folkevalgte borgmester, redaktør A. M. Aaberg, kunne i forbindelse med opførelsen af den nye administrationsbygning på Nytorv give følgende karakteristik af de arbejdsvilkår, en politiker havde:

”Vi har jo ikke her i byen en lønnet fattigforstander til at udføre arbejdet, og dette falder da udelukkende på udvalget, hvad det skriftlige arbejde angår, så godt som udelukkende på formanden. Folk vil forbavses, hvis de hørte, hvor mange ekspeditioner, der her daglig er at besør-

ge, og det er forbundet med ikke ringe besvær at have fattigkontor og redaktionskontor sammen. Heldigvis får vi jo nu en administrationsbygning (...) – hvor der til den tid vil være ansat en byrådssekretær.”

Påholdende borgere

Typisk er en væsentlig del af vores kildemateriale til rådhusets historie regnskaber. Pengene var få dengang – og man var nøjeregnende, som det også vil fremgå af de følgende eksempler, der stammer fra de eligerede borgeres behandling af forretningerne. Det er Høyer, Griishauge, Agerholm og Thonnisen, som sad med revisorbrillerne på.

1830 indkom en regning fra Lars Christian Veye, der gerne ville have 7 rdl. 1 mark og 7 skilling for at have hvidtet rådhuset over det hele. De eligerede mænd gav regningen følgende påtegning:

”Når mesteren nedsætter sin arbejds løn til 3 mark for dagen og svendene 2 mark 12 skilling for dagen, har vi ikke noget imod at denne regning bliver udbetalt af kægner, købmand J. Frost, imod at landsognet udreder sin bestemte andel”.

Også i 1830 henstillede de eligerede borgere til byfoged Lutzhøft, at der ved offentlige auktioner og baller, som blev afholdt på rådhuset, burde

Det politiske klima

En lille konflikt i 1831 mellem de fire eligerede borgere Thonnisen, Høyer, Griishauge og Agerholm giver et lille indblik i det politiske klima i den lille købstad.

Thonnisen passer tilsyneladende ikke sine pligter, kan vi læse ud af en række klagebreve, som Høyer sender til byfogeden. Høyer vil have idømt Thonnisen en bøde, fordi han aldrig møder op til de indkaldte møder. Af korrespondancen fremgår, at Høyer er godt gal i skralden over, at hans kollega – selv når der er truffet aftaler – alligevel ikke møder op. Tilsyneladende er Thonnisen ikke meget for at holde møderne i de private hjem. Høyer skriver: ”Efter hans brev er han enten af den urigtige mening, at alle samlinger imellem de eligerede mænd indbyrdes, bør afholdes på rådstuen, da dog vor instruks tredje post tilkendegiver, at sådanne samlinger helst bør holdes hos en af de eligerede borgere, eller han må anse sig for stor til at komme i vort selskab, eller mit, Høyers hus, for ringe til der at indfinde sig”.

Høyer konkluderer, at ”Forhandlingerne forsinkes og må mangle den drøftelse, som fire bedre end tre kan udføre, formedelt Thonnisens bestandige vægring og grundløse undskyldninger”.

betales en afgift på 5 rdl. sølv – og så gør de eligerede borgere opmærksom på, at man ved disse lejligheder ikke bør åbne og benytte armaturkammeret, for ”at undgå at indtrængende os og dunst kunne få indflydelse på gevæernes renholdelse”.

Høyer går ikke af vejen for at tage en konflikt med en af byens store købmænd, nemlig Brinkmann – der var nabo til rådhuset – når det gælder om at passe på byens værdier. I et brev til byfogeden fra 1833 giver Høyer denne herlige beretning:

”Den 20. januar kom jeg, Høyer, fra kirken om eftermiddagen over torvet, jeg blev var, at landets og byens stole blev udbragt fra rådhuset. Jeg spurgte en tjener, om det var de stole, som tilhørte rådhuset, han besvarede med et ja! Men tillige udlod han sig med, at de have tilladelse. Med nærmere samtale med hr. Heedegaard derom, gav han til svar, at det ikke var den første gang. Men da vi finder, at disse udlån ikke er passende, da vi skal påse byens og landets tarv, i den stilling vi er satte, til at påse rådhusets inventarium, som dertil henhøre, ligeledes om noget deraf bliver brøstfældig, kan vi med grund påanke, at udlån ej bør finde sted. Lige så indlysende er det, at stolene ingen gavn har deraf, men kan blive brækkede eller mindre beskadigede og i samme tilstand aflevere dem på rådstuen, men når da reparationer

på dem skal foretages, bliver det således, at ingen ved, hvorledes de er blevne beskadigede. For det andet, hvad stolebetrækket angår, bliver det opslidt. Landet og byen kommer derved desto snarere i bekost. Men hr. Brinkmann, som gør lånet, giver ingen erstatning, men skulle det efter vor formening være rådstuetjeneren (*her menes sikkert arrestforvareren*) der turde vove sligt, burde han nyde en irettesættelse for det første, og for eftertiden at tage sig i agt for udlån af det, som rådhuset vedkommer. For det øvrige beder vi Deres Velbårenhed, på byens og landets vegne, at hvad som henhøre til inventarium, såsom borde, stole, lysekronen, m.m. forbliver på sit anbefalede sted.”

Nyt rådhus – den bedste løsning

Det er ikke et helt tilfældigt tidspunkt, at man i Thisted får ambitioner om et større rådhus. Byen var i fremgang – omend fremgangen var beskednen.

Allerede i 1820erne og 1830erne var der en stigende udførsel af landbrugsvarer. Det var skipperne fra Klitmøller, der begyndte at sejle til Altona ved Hamborg som et alternativ til Norgesfarten. Muligheden for at besejle Limfjorden via kanalen ved Agger betød fra midten af 1830erne en radikal omlægning af søfarten, der blev koncentreret om Thisted.

Store Torv i begyndelsen af 1930erne få år før Brinkmanns ejendom, der ligger på torvets sydside, bliver nedrevet. I 1936 konstaterede sagfører Billeskov Jansen, at forgængerens for Bindsbølls rådhus havde været placeret 7,5 meter vest for kongestatuen, der står midt på torvet.

Også købmændenes antal var i vækst. I 1801 var der 16 købmænd – i 1840 var antallet steget til 29.

En naturlig konsekvens af den øgede aktivitet var anlæggelsen af Thisted Havn i 1841. I 1841 havde havnen 14 hjemmehørende skibe. Fem år senere var tallet 39, og i 1865 var der 54 hjemmehørende skibe i Thisted Havn. Snart var Thisted Jyllands fjerdestørste søfartsby. Indbyggertallet steg, og selvfølgelig skulle købstaden, der nu var ved at sprænge de gamle middelalderlige rammer, også præsentere sig i kraft af et nyt og tidssvarende rådhus. Midt på Store Torv, naturligvis.

De første røster om at bygge et nyt rådhus til afløsning for det gamle fra 1803 fremkom i 1840erne. Det gamle rådhus var alt for lille og alt for brøstfældigt. Både den såkaldte borgerlige arrest og det egentlige værelse, hvor retten holdtes, var for lille. Det samme var tilfældet med rådhusalen, der slet ikke slog til ved højtidelige lejligheder.

Det eneste værelse i huset, der blev anvendt til tingstue, blev også benyttet som mødelokale af kommunalbestyrelsen, fattigkommissionen, forligelseskommissionen, amtsrådet og Sparekassen. Det blev tillige benyttet til auktioner og baller i tiden mellem 1830 og 1850, hvor madam Zangenberg sidste gang holdt afdansningsbal.

Man manglede også plads til et arkiv og en passende gældsarrest.

Arrestlokalerne var for størstedelen mørke og uhyggelige. ”Vel”, hedder det, ”kan den fangne lovens overtræder ikke fortjene vor medlidenhed, fordi han selv har pådraget sig sin skæbne” – som man skrev i Thisted Amts Avis i begyndelsen af 1840erne.

Men hovedargumentet for et nyt rådhus syntes at være de store omkostninger ved at reparere det gamle. Amtet var også positivt indstillet overfor at bygge nyt, ikke mindst på grund af kritikken af arrestforholdene. Men ”kunne man evt. flytte arresten over i sprøjtehuset, der lå ved siden af rådhuset?” Nej, det kunne man ikke! Der var brug for en holdbar løsning.

Først var det tanken, at man kunne opføre et nyt rådhus på grunden, hvor det gamle lå, men købmændene Fjeldgaard og Werner, der udgjorde en lille komité, som kommunalbestyrelsen havde nedsat i anledning af det påtænkte nye rådhus, kunne ikke anbefale, at man byggede på det gamle fundament, fordi en sådan placering ville placere bygningen for lavt i forhold til kirkegården. De to herrer anbefalede en placering længere mod vest og nærmere kirken.

1851 fremsendte kommunalbestyrelsen et forslag til amtet om et nyt rådhus med en bemærkning om, at der nu også var lejlighed til at give det

store torv den udvidelse, som man anså for meget nødvendig, ligesom det var meget ønskeligt at få en gymnastikplads til at afløse den gamle vest for kirken.

To problemer skulle nu løses. Det ene var at få Stiftøvrigheden med til at benytte en del af kirkegården, hvor der var grave, til byggeplads. Og det andet problem var finansieringen.

Som man kan se på billedet af det gamle rådhus på side 7, ville den foreslåede placering af et nyt rådhus betyde, at man skulle nedlægge den hidtidige kørevej til kirken mellem det gamle rådhus og Brinkmanns gård. Men det gik man med til. Og mærkeligt nok gik Stiftøvrigheden også med til, at der blev udgravet et ret stort stykke af kirkegården, hvor der var grave.

Finansieringen skulle ske ved optagelse af lån. Kommunalbestyrelsen henvendte sig derfor til amtmanden, baron Rosenkrantz, om han ville gøre sin indflydelse gældende overfor een af ”de kongelige kasser”. Det lykkedes at få et lån til 4 pct, som skulle afdrages over 16-20 år.

Og så gik man ellers i gang og valgte M. G. Bindsbøll som arkitekt.

Indretningen af det nye rådhus blev skitseret således:

I kælderetagen:

3 anordningsmæssigt enkelte arrestlokaler,
3 do. fælles, hver til 3 personer;
1 sprøjtehus,
bolig for arrestforvareren, bestående af en dagligstue,
et sovekammer, et pigekammer, køkken og spisekammer
samt brændselsplads.

I stueetagen:

1 sal,
1 tingstue,
1 samlingsværelse foran tingstuen,
1 kommissionsværelse til afbenyttelse for
kommunalbestyrelsen, amtsrådet og deslige,
1 arkiv,
1 værelse til sparekasseforhandlinger samt
1 værelse til munderingskammer for borgerbevægningen.
Sidstnævnte kunne ifølge forslaget evt. anbringes på loftet.

Fortællende bygningskunst

Om arkitekturen i Thisted Råd-, Ting- og Arresthus

Af lektor, dr. phil. og ph.d.
arkitekt maa
Peter Thule Kristensen

Thisted Råd-, Ting- og Arresthus er på trods af sin forholdsvis beskedne størrelse et markant bygningsværk, der danner ramme om en række epokegørende fortællinger. Det fortæller eksempelvis historien om, hvordan synet på afstraffelse ændrede sig i løbet af det 19. århundrede, og om hvordan historiske stilarter i samme periode pludselig blev hevet frem fra glemslen og genbrugt på en ny måde. I den forbindelse er det spændende at følge, hvordan arkitekten bag rådhuset, Michael Gottlieb Bindesbøll (1800-56), både bruger et historisk stof på en fabulerende måde, der leder tankerne hen på romantikkens forestilling om arkitekturen som en organisk størrelse, og samtidig arbejder yderst rationelt i forhold til rådhusets arrestdel.

Arkitekten

Da planlægningen af Thisted Råd-, Ting- og Arresthus gik i gang i 1851, var M. G. Bindesbøll især kendt som arkitekten bag Thorvaldsens Museum. Museet blev næsten symbolsk indviet i 1848, året for enevældens fald, og det markerede da også med sine farverige facader et brud med den gråpudsede nyklassicisme, der havde kendetegnet arkitekturen under den sene enevælde. Bindesbøll blev blandt andet derfor i den offent-

lige bevidsthed anset for at være den nye tids mand, og han fik i løbet af 1850'erne mulighed for at give form til en række moderne bygningstyper og institutioner. For eksempel sindssygehospitalerne ved Øringe, Riis Skov og Sankt Hans, banegårdene på Den Sydslesvigske Jernbane, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole og de sunde arbejderboliger i Brumleby, som Bindesbøll tegnede for den progressive lægeforening.

Bindesbøll havde imidlertid også tidligere gjort sig bemærket, da han som arkitektstuderende på Kunstakademiets Bygningsskole i København i 1833 vandt guldmedaljeopgaven til en luthersk domkirke, som han ikke tegnede i den herskende klassicistiske stil, men i nygotik, hvilket vakte furor i samtiden. På denne måde var Bindesbøll i en dansk sammenhæng med til at introducere historicismen, der brød klassicismens monopolstatus ved også at tillade brugen af andre historiske stilarter. Stilarter, der som gotikken ellers traditionelt havde været uglesete, for eksempel hos den magtfulde overbygningsinspektør, arkitekten C. F. Hansen (1756-1845).

Historicismen, der blev synlig i Europa omkring 1830'erne og 40'erne, var på lidt paradoksalt vis inspireret af både oplysningstidens rationelle tænkemåde og af romantikkens mere følsomme og subjektive virkelighedsopfattelse. Som en

Fra østfacaden.

I begyndelsen af 1850'erne fik Bindsbøll endelig mulighed for selv at tegne nye rådhus til konkrete steder som Flensborg, Samsø, Thisted, Stege (billedet herover) og Næstved, hvoraf de tre sidste projekter blev opført og fortsat findes.

konsekvens af oplysningstidens bestræbelse på at etablere en mere videnskabelig erkendelsesform havde kunstnere og arkitekter i løbet af 1700-tallet ved selvsyn nærstuderet de antikke forbilleder og derigennem fundet ud af, at de hævdvundne dogmer om, hvordan klassicismen burde udformes, ikke passede med den historiske virkelighed. Antikkens arkitektur var eksempelvis, som udgravningerne i Pompeji viste, ikke kun hvid og grå, men overraskende kulørt.

Lidt senere kom romantikken til som en modreaktion på oplysningstidens fornuftsdyrkelse. Arkitekturen og kunsten skulle i højere grad appellere til betragterens fantasi og i bedste fald formidle den tabte sammenhæng, som ifølge romantikerne især lå skjult i naturen. Her var ikke mindst den gotiske arkitektur med sine "vegetabilske" former, der kunne vække mindelser om formprincipper i naturen, et anskueligt forbillede. Samtidig opstod forestillingen om nationale folkekulturer, der var mere autentiske og i pagt med folkesjælen end de mere internationale stilarter.

Den efterhånden internationalt udbredte klassicisme, der oprindeligt havde rødder i den antikke middelhavskultur, fik på denne måde pludselig konkurrence af andre historiske perioder og af andre regionale udtryk. Christian IV-stilen, som bl.a. Thisted Rådhus var inspireret af, er netop et

eksempel på tidens øgede interesse for nationale historiske stilarter.

Det var dog ikke i egenskab af nyskabende historicist eller feteret museumsarkitekt, at Bindsbøll fik opgaven med at tegne det nye Råd-, Ting- og Arresthus i Thisted, men gennem sit hverv som bygningsinspektør for Jylland. Et embede, som Bindsbøll for at få smør på brødet bestred i perioden 1849-51, og som en kort overgang fik ham til at bosætte sig i Århus. Hermed fik han også adgang til at tegne Hobro Kirke og færdigøre sindssygehospitalet i Riis Skov uden for Århus. Bindsbøll var samtidig heller ikke noget ubeskrevet blad inden for rådhusbyggeriet. Han havde erfaring fra tidligere projekter, dels som assistent på arkitekten Jørgen Hansen Kochs tegnestue, hvor han i 1832 tegnede på rådhuset i Store Heddinge, dels som arkitektstuderende, hvor han året efter fik Kunstakademiets æresmedalje for et ikke realiseret akademiprojekt til "En Raadstue for en Bye paa 40 à 50000 Indbyggere". I begyndelsen af 1850'erne fik Bindsbøll endelig mulighed for selv at tegne nye rådhus til konkrete steder som Flensborg, Samsø, Thisted, Stege og Næstved, hvoraf de tre sidste projekter blev opført og fortsat findes. Thisted var i den forbindelse det første af disse nye rådhusprojekter, der – med undtagelse af projektet i Flensborg – også rummede tingstue og arrest.

*Organismetanken:
For den preussiske arkitekt
Karl Friedrich Schinkel,
der var et af Bindsbølls
forbilleder, var arkitekturen
en slags fortsættelse af natu-
rens egen byggeaktivitet.
Schinkels litografi af en
fiktiv gotisk kirke fra 1810
viser, hvordan romantikkens
arkitekter betragtede ikke
mindst gotikkens arkitektur
som noget, der rummede
naturlignende vækstprin-
cipper.*

Rådhuset som type

Et rådhus var på Bindsbølls tid først og fremmest et hus til øvrigheden, det vil sige de lokale myndigheder, der af staten havde fået bemyndigelse til at træffe afgørelser med retsvirkning og til at udøve denne ret. Et typisk købstadsrådhus rummede derfor forskelligartede funktioner som bystyre, domstol, politimyndighed og arrest, hvorved den lokale lovgivende, dømmende og udøvende magt som regel boede under samme tag. I de små købstæder skelnede man sjældent skarpt mellem de forskellige magtinstanser, men betragtede i stedet rådhuset som et bredtfavnende symbol på den verdslige magt.

Tidens omfattende rådhusbyggeri udsprang ikke mindst af en forordning om indretning af landets arrester, som en statslig fængselskommission i 1841 havde udstedt. Forordningen, der blandt andet påbød indførelsen af opvarmede og oplyste enkeltmandsceller ved alle ny- og tilbygninger til arresthuse, blev startskuddet til en række nye projekter til fængsler samt til råd-, ting- og arresthuse. Bindsbøll kom i den forbindelse især til at præge udviklingen i 1850'erne, men arbejdede langt fra på bar bund. I begyndelsen af 1800-tallet udmøntede lignende reformbestræbelser sig eksempelvis i en række fængsels- og rådhusprojekter af især C. F. Hansen, Boye Magens og Jørgen Hansen Koch, hvorefter en ny generation,

der var anført af arkitekterne Frederik F. Friis, Jens P. Jacobsen og Peter Kornerup, tog over i 1840'erne.

Bindsbølls rådhus indskrev sig samtidig i en endnu ældre tradition for rådhusbyggeri, der i en dansk sammenhæng har kendte eksempler tilbage fra 1400-tallet. Siden middelalderen havde landets købstæder, der var privilegeret med et handelsmonopol, nemlig haft rådhus. Der var dog sjældent tale om anseelige bygninger, og selv hovedstadens gamle rådhus på Gammeltorv havde inden branden i 1795 været en forholdsvis beskeden toetages bygning på syv fag, ikke større end hovedbygningen til en gennemsnitlig herregård. Denne enkle typologi gik igen i købstadsrådhusene i det 18. århundrede, og den blev i store træk opretholdt i det efterfølgende århundrede, hvor det barokke stiludtryk blev afløst af en mere stram klassicisme. Ikke mindst C. F. Hansen, der i egenskab af Overbygningsinspektør skulle godkende alt rådhusbyggeri i riget, spillede her en central rolle. Hans klassicistiske regimente måtte dog efterhånden vige til fordel for historici-stiske indslag, for eksempel i Peter Kornerups rådhus i Vordingborg fra 1844, hvor spidsbuede vinduer introducerede gotikken i dansk rådhusbyggeri.

Selve rådhusstypen overlevede dog ændringer i stiludtryk og bestod også på Bindsbølls tid som

Peter Komerups rådhus i Vordingborg fra 1844 introducerer gotikken i dansk rådhusbyggeri.

hovedregel af en toetages, forholdsvis bred bygning, der havde en tingstue og en rådhusal på første sal og en arrest i stueetagen. Rådhusalen fyldte ofte hele husets dybde og lå typisk ud til den ene gavl, mens tingstuen, der husede domstolen, var lidt mindre og lå ud til den anden gavl. Arrestfunktionen, der også omfattede en bolig til arrestforvareren, fungerede som regel uafhængigt af resten af husets aktiviteter og vendte stort set

altid ud til husets bagfacade eller var placeret i en selvstændig fløj på bagsiden. I Thisted holdt Bindebøll sig nogenlunde inden for den velkendte skabelon med hensyn til rådhusets organisation, men viste til gengæld nye veje ved at udforme rådhusfacaden i en slags Christian IV-stil. En stil, som vakte mindelser om Danmarks storhedstid, og som på dette tidspunkt blev taget op igen af Bindebøll som én af de første.

Byggesagen

Thisted Råd-, Ting-, og Arresthus er et typisk eksempel på, hvordan et rådhusprojekt blev udviklet på dette tidspunkt. En forhandlingsprotokol fra perioden 1851-57 og tegningsmateriale i Kunstbibliotekets Tegningssamling og Rigsarkivet giver et fint indblik i selve byggesagen. Både forhandlingsprotokollen og tegningerne i Rigsarkivet er i 2008 kommet frem i forbindelse med ejendoms-selskabet Realdania Bygs bygningsarkæologiske undersøgelse samt restaurering af rådhuset.

Det nye rådhus skulle erstatte en beskeden enetages rådhusbygning, der lå på Store Torv, hvor også Bindsbølls rådhus blev placeret. Der var ganske enkelt brug for mere plads, herunder en mere moderne arrest, der kunne indfri tidens reformbestrebelse. For at kunne løse denne opgave blev der i perioden 1851-57 oprettet en lokal byggekomite, der bestod af nogle af byens honoratiores: Amtmanden, by- og herredsfogeden, to lokale købmænd fra henholdsvis kommunalbestyrelsen og borgerrepræsentantskabet, samt provsten, der også var i amtsrådet. Det var omstændeligt at rejse på dette tidspunkt, så Bindsbøll, der allerede i 1851 flyttede fra Århus til København, var efter forhandlingsprotokollen at dømme kun to til tre gange i Thisted. Til gengæld sendte han løbende tegninger og breve fra hovedstaden og var derudover repræsenteret lokalt

Det første kendte udkast til rådhuset i Thisted fra 1851.

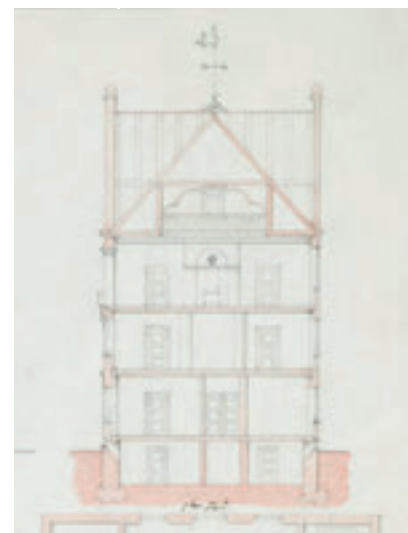
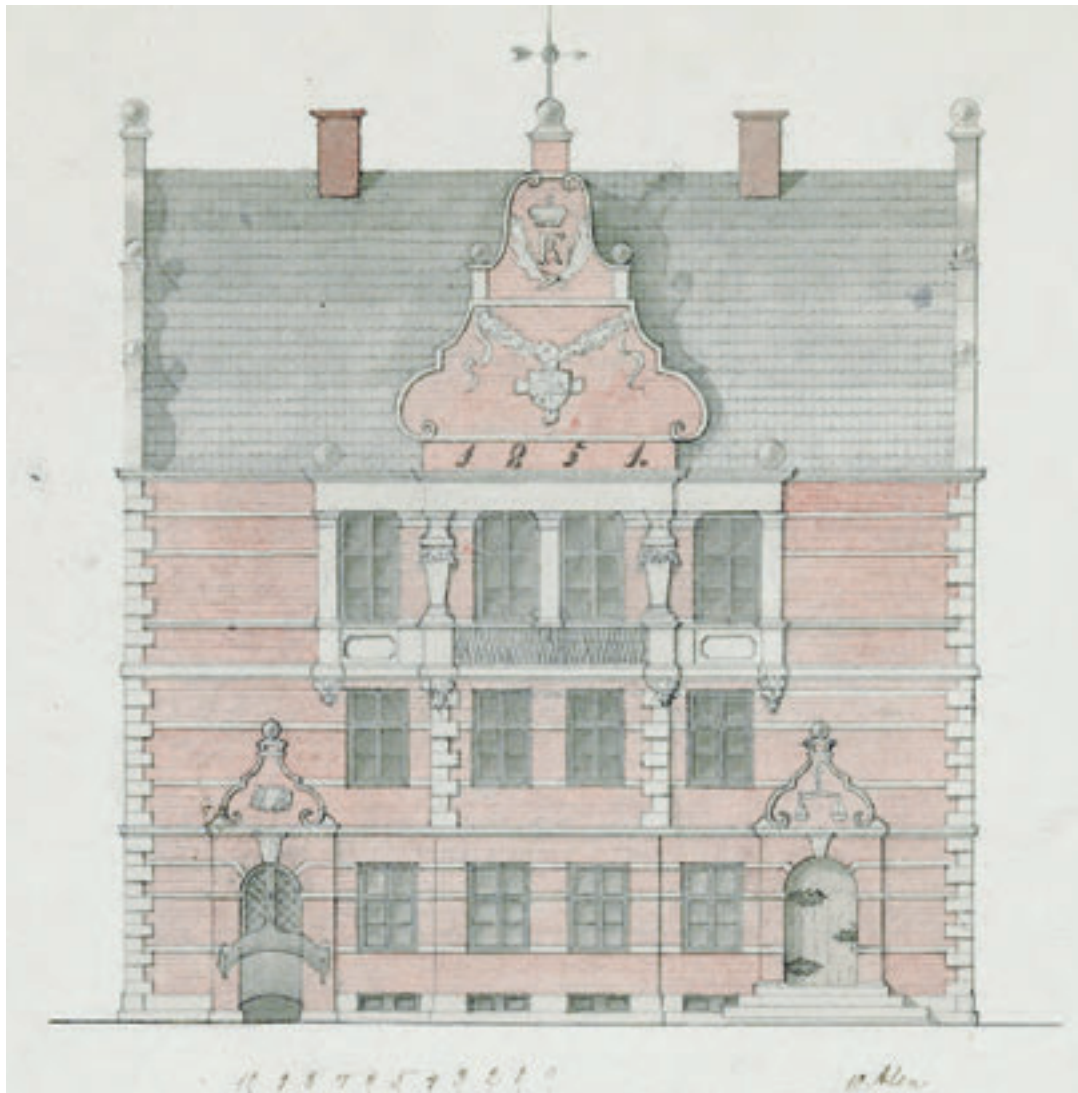
Der er tydeligvis lagt stor energi i facadens udformning med henblik på at skabe en meningsfuld helhed ud af de forskellige facadeelementer.

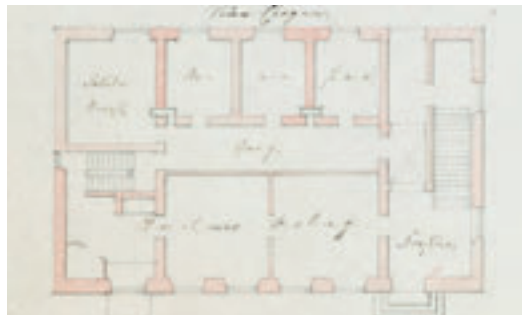
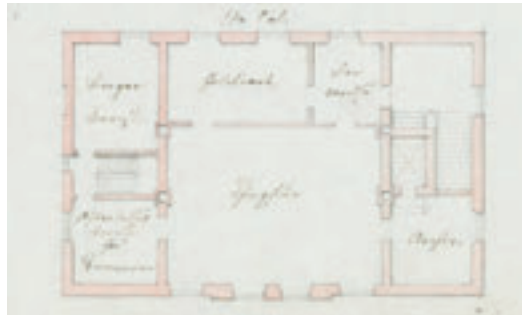
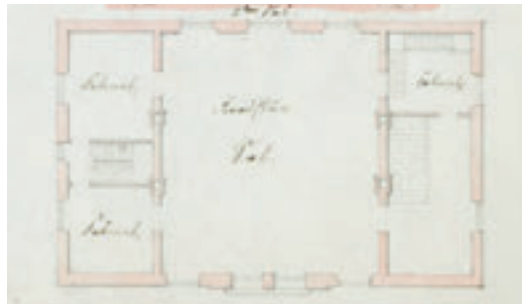
af en arkitekt Holm, der tog sig af selve byggesagen. De fleste af møderne handlede tilsyneladende mest om konkrete og praktiske spørgsmål som f.eks. størrelsen på rummet til brandsprøjterne eller murstenenes kvalitet. Hvis spørgsmålene var af mere æstetisk art, spurgte man Bindsbøll, der typisk svarede igen pr. brev fra København.

Da byggesagen gik i gang, havde Bindsbøll allerede lavet et første udkast, der tilsyneladende hurtigt må være blevet erstattet af et mere realistisk forslag. Det er i den forbindelse interessant at sammenligne de to forslag, der viser, hvordan Bindsbøll starter med et stedsløst idealprojekt og ender med et mindre pompøst, men også arkitektonisk mere vellykket og stramt projekt, der tager bedre højde for de lokale forhold.

Det første udkast

Det første kendte udkast til rådhuset er fra marts 1851 og findes fortsat i bl.a. Danmarks Kunstbibliotek som en kopi, tegnet af hans medarbejder Vilhelm Klein. Planchen viser en treetages bygning i Christian IV-stil med svungne, såkaldte "vælske" gavle i enderne og på en gavlkvist på hver af langsiderne. Med sine tre etager er udkastet for så vidt originalt i forhold til samtidens rådhusbyggeri, der typisk kun var i to etager, ligesom genbrugen af Christian IV-stilen på dette

*Første udkast til planløsning.
De forskellige funktioner
er skilt på hver sin
etage i bygningen.*

*Rådhusalen er placeret på
anden sal (øverst).*

*Domstuefunktion og tingstu-
en på første sal (i midten).*

*Nederste etage: Arresten og
bolig til arrestforvareren.*

tidspunkt var nyskabende og endnu ikke havde været afprøvet på rådhusbyggeri i flere hundrede år. En stil, der blandt andet var kendetegnet ved svungne gavle og røde murstensfacader med lyse sandstensdetaljer.

Bindesbøll genintroducerede hermed en stil, der både vakte associationer til Danmarks storhedstid i 1600-tallet og til den borgerlige hollandske bygningskultur fra samme periode. En vis lighed til storkøbmanden Jens Bangs pompøse stenhus i Ålborg fra 1624, som Bindesbøll havde besøgt, fornægter sig heller ikke. I pagt med tidens søgen efter en egen national kunstnerisk identitet og den deraf følgende fascination af Christian IV-tiden, der for eksempel udmøntede sig i synge-spillet Elverhøj fra 1828, har Bindesbøll sikkert ledt efter et nationalt udtryk, der også passede til rådhusets borgerlige sfære. Tilsvarende var Bindesbølls rådhusprojekter til Samsø og Stege i samme stil, som han som én af de første danske arkitekter i det 19. århundrede tog i anvendelse – ikke kun i rådhusbyggeriet, men også til facaderne på sindssygeanstalten Jydske Asyl og til nogle af stationerne på Den Sydslesvigske Jernbane.

I det første udkast til Thisted Rådhus har Bindesbøll tydeligvis lagt sin energi på facadens udformning med henblik på at skabe en meningsfuld helhed ud af de forskellige facadeelementer. På indgangsfacaden, der er holdt i røde mursten

med lyse vandrette bånd og dekorationer, tegner gavlkvisten eksempelvis sammen med to indgangspartier en trekantfigur, som tager sin begyndelse i husets nederste hjørner. På denne måde bliver facadeelementerne spundet ind i en geometri, der også indskriver hovedfacaden i et kvadrat. En kende formalistisk, hvilket kan skyldes, at projektet muligvis ikke er tegnet ud fra et kendskab til de lokale forhold, men snarere er et slags idealprojekt.

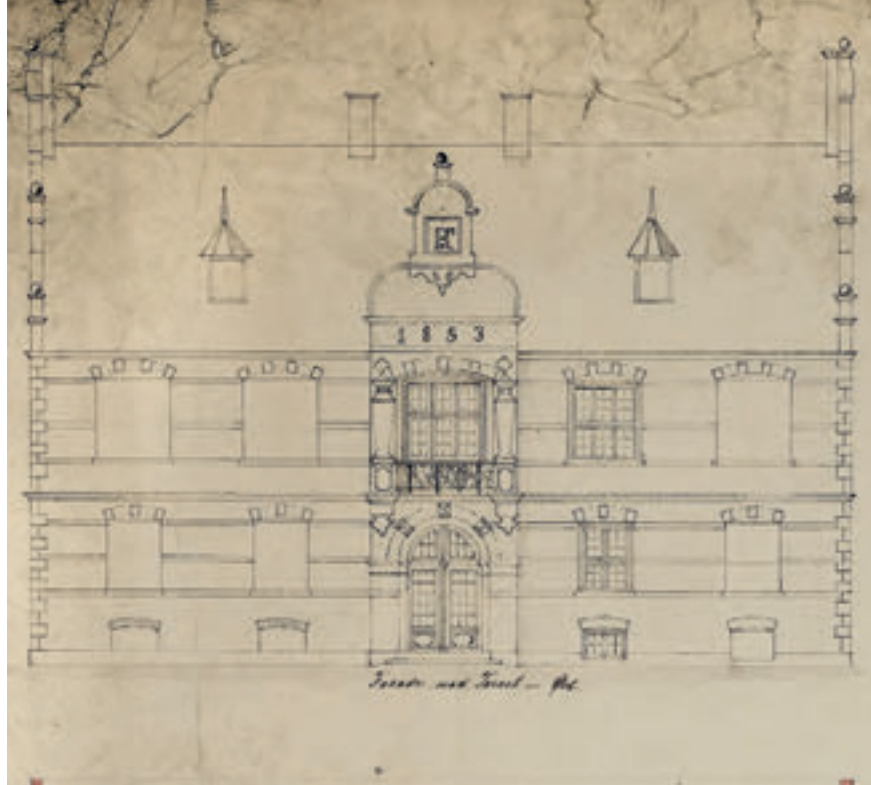
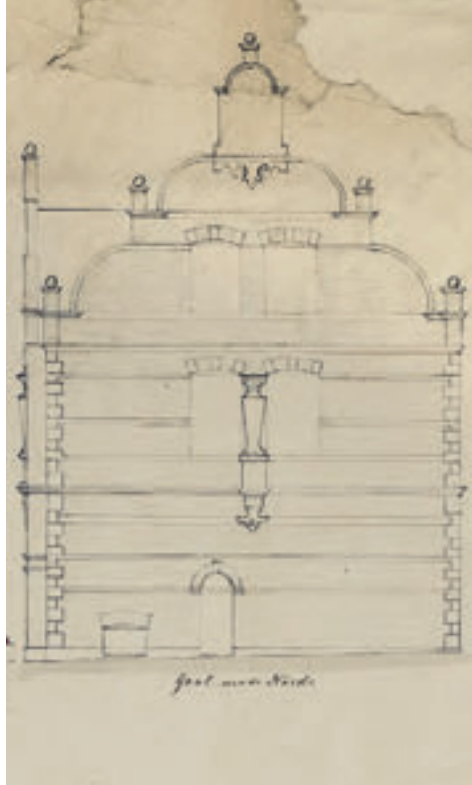
Betragter man indgangsfacadens dekorative udstyr, falder den noget ekstravagante og tunge indramning omkring andensalens vinduer i øjnene. Herinde ligger rådhusalen, mens domstolsfunktionen med blandt andet tingstuen indtager førstesalen, og den nederste etage rummer bolig til arrestforvareren og arresten. Ved at fordele bygningens forskelligartede funktioner på hver sin etage opnår Bindsbøll en vis logik i husets organisation, der samtidig kan indlæses i et større hierarki: Øverst på gavlkvisten tilkendegiver Frederik VII's monogram, at de lokale har deres magtbeføjelser til låns fra staten, dernæst kommer bystyrets sal, der vidner om folkestyrets privilegerede position, på etagen længere nede findes den dømmende magt og nederst arresten, hvor rettens beslutninger bliver udøvet i praksis. Bagsiden af medaljen er imidlertid, at rådhusalen ligger i en ubekvem højde, hvilket nok så

meget dekorativt udstyr ikke kan råde bod på. Det senere projekt ender derfor ikke overraskende med at være på to etager, hvorved forskellene i de enkelte funktioners betydning til gengæld bliver mindre tydeligt.

Det endelige projekt: Eksteriør

Det endelige projekt, hvortil tegningerne for nylig blev fremdraget i Rigsarkivet, var knap så stort, men rummer mange af de samme elementer som det foregående projekt. På trods af den reducerede størrelse og mere beskedne dekorative udrustning formåede Bindsbøll alligevel med enkle midler at skabe en monumental bygning, der især tidligere trådte frem i forhold til byens mere anonyme huse.

Det nye rådhus afløste, som sagt, en beskeden enetages rådhusbygning fra 1804, der var blevet for lille. Ligesom sin forgænger ligger det nye rådhus på vest-siden af Store Torv, dog trukket længere tilbage på torvet, således at bygningskroppen får mere plads foran sig. En ændring, som Bindsbøll sikkert har fundet nødvendig, eftersom det nye rådhus har en større skala end forgængerens og derfor kræver mere rum omkring sig. Selvom Bindsbølls rådhus ikke er stort, slog det alligevel i kraft af sin store etagehøjde, stejle tag og fritliggende placering fra sig i forhold til

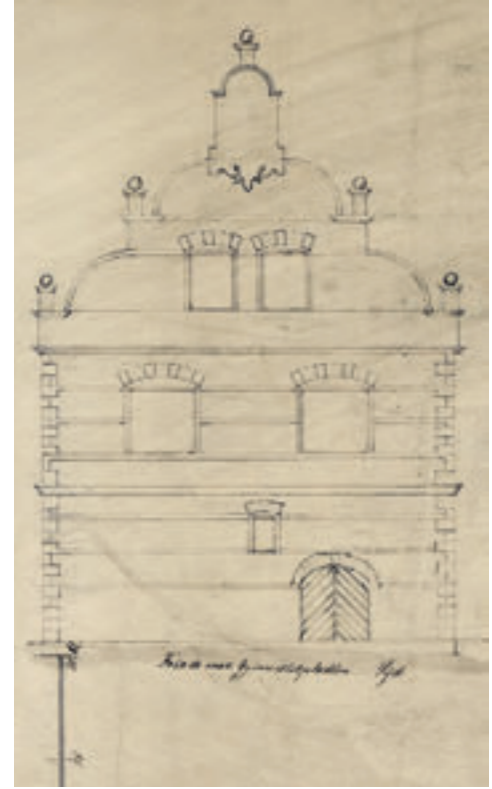
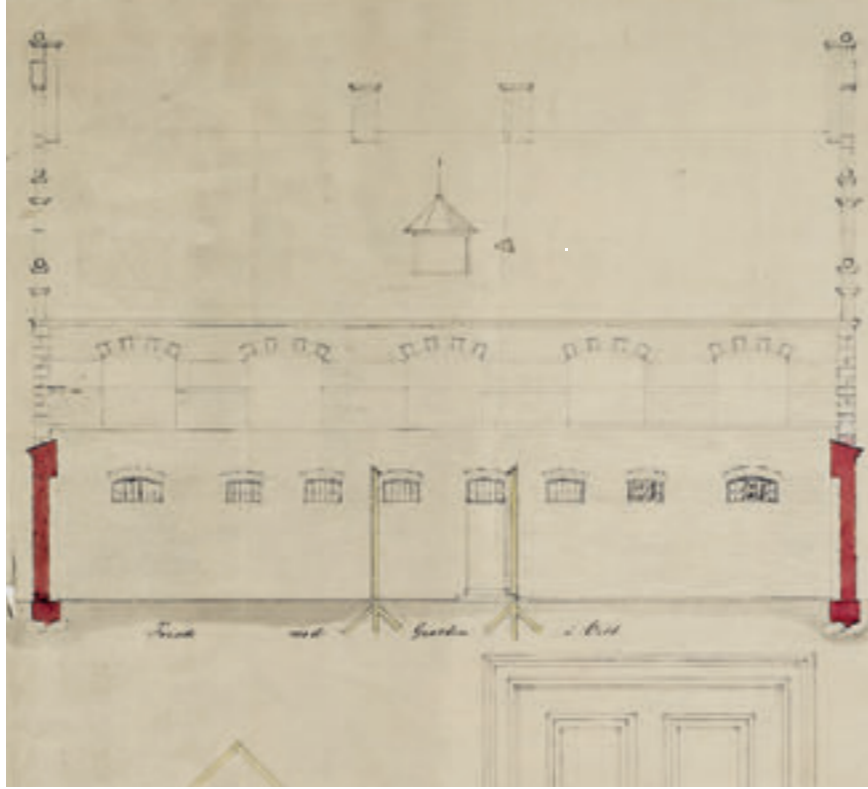
Det endelige projekt er knapt så stort som det første udkast, men rummer alligevel mange af de samme elementer. Enkle midler skaber en monumental bygning.

*Fv. Nordgavl.
Th. Østfacaden.*

torvets øvrige huse. Bindsbøll må ved det andet forslag have studeret den eksisterende kontekst grundigt. Derudover synes han på samme måde som i det første projekt at have lagt hovedvægten på rådhusets ydre fremtoning, herunder facaden, der skulle kommunikere husets enestående betydning i byen.

Set fra Store Torv er rådhuset en høj toetages bygning med fem vinduesfag og en betoning af det midterste fag ved hjælp af en svag risalit, der rummer en indgangsdør i stueetagen og en balkon på første sal. Facaden med de røde mursten og pudsede bånd i cement, der skal illudere sandsten, gavlkvisten med kongens monogram og de to vælske gavle i enderne er i god tråd med facadeudformningen i det første projekt. Også de underligt kantede pilastre, der snævrer ind forinden, kan genfindes i det første projekt.

En tilsvarende type pilastre, der er en slags stiliseret udgave af antikkens karyatidesøjler med kvindefigurer, optræder på gårdfacaden på Kronborgs østfløj. Et bygningsværk, som Bindsbøll har kendt indgående gennem sit arbejde med at lave opmålingstegninger i forbindelse med restaureringen af slotskirken i 1838-43. Bindsbølls interesse for og store kendskab til Christian IV-stilen synes i det hele taget at være grundlagt fra denne periode. Lidt uortodokst placerede han de omtalte pilastre, der på Kronborg hører hjemme i stueetagens kvadrede sokkelparti, på første sal omkring balkonen, ligesom han satte en enkeltstående pilaster, der ellers normalt ikke optræder alene, i den nordlige gavl mellem to tætsiddende vinduer på første sal. Hermed træder pilasteren pludseligt frem og gør sig bemærket på en særlig måde. Den bliver til et slags tegn, der i forhold til byen mar-

kerer, hvor husets væsentligste funktioner befinder sig. To pilastre på forsiden, én på gavlen – mere skal der ikke til for at tilkendegive, at noget enestående her er på færde.

Førstesalens betydning blev oprindeligt yderligere understreget af, at vinduerne her oprindeligt var bredere end i stueetagen. På denne måde blev pilastrenes kontur, der er smallere forneden, på en umærkelig måde gentaget i vinduesflugten etagerne imellem, og facaden fik samtidig en interessant spændstighed og sammenhæng. Den virkede næsten organisk ligesom pilastrene med deres kropslignende omrids. Også de skråtstillede hvide slutsten over vinduerne underbyggede indtrykket af en facadekomposition, der ligesom en blomsterbuket foldede sig ud. Der er i et bredere perspektiv ikke bare tale om en søvngig gentagelse af et historisk form-

sprog, men også om et typisk romantisk forsøg på at illustrere, hvordan arkitekturen er en fortsættelse af naturens byggeaktivitet og hænger sammen som en organisme. De enkelte led tegnede på trods af deres umiddelbare forskellighed den samme figur i forskellige skalaer på en måde, der vækker mindelser om for eksempel Hobro Kirke og Thorvaldsens Museum, hvor motiver som henholdsvis en trappegavl og en ægyptisk port går igen som et tema med variationer. En sådan "det store i det små-tænkning" møder man ikke hos forbillederne fra renæssancen. Desværre har vinduerne i stueetagen siden fået samme bredde som vinduerne på første sal, hvilket slører den omtalte sammenhæng.

To asymmetrisk placerede døråbninger i gavlene, hvoraf den ene fortsat er bevaret, gav disse facader en spændstighed, mens bagfacaden, der til

Th. Sydgavlen.

Tv. Vestfacaden.

Husets bagfacade, der er skjult bag arrestens høje mure, er tydeligvis ikke beregnet til at blive set af andre end arrestanterne.

Her er der kun det absolut nødvendige og ingen udsmykning.

Billedet er fra 1874 og et af de ældste af byen. Oprindeligt var vinduerne smallere i stueetagen end på første sal. De bredere vinduer på første sal er med til at understrege etagens betydning og tilkendegive, at der her er noget enestående på færde.

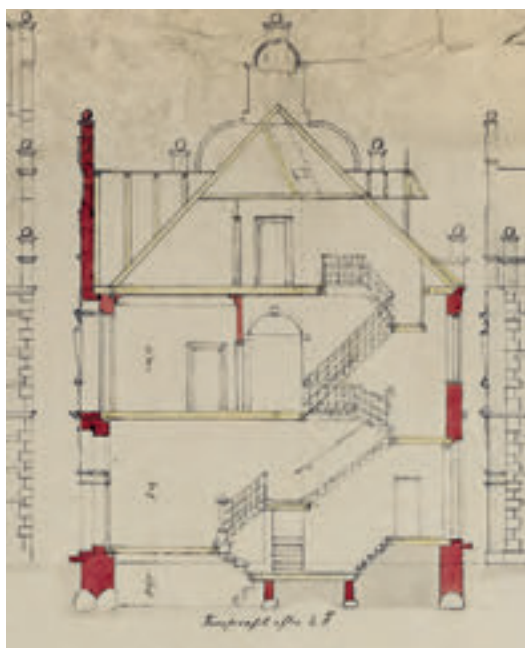
dels var skjult bag arrestens høje mur, med sine længst forsvundne cellevinduer i stueetagen var mere prosaisk. Denne del af facaden var tydeligvis ikke beregnet på at blive set af andre end arrestanterne, der kun mødte arkitekturen i form af det absolut nødvendige: Højt placerede små cellevinduer uden nogen form for udsmykning og et gårdrum med løbegårde til gårdturen. Arresten i Thisted blev dog siden ændret og udbygget med en ekstra to etages sidefløj, der blev revet ned i 1986, hvorved bagfacaden blev forandret endnu engang. Skal man have et indtryk af Bindsbølls arrester, må man derfor tage til hans Råd-, Ting- og Arrest-huse i Stege og Næstved, hvor cellefløjene stadigvæk er nogenlunde intakte.

Husets taglandskab er et kapitel for sig. Typisk for Bindsbøll er der gjort noget ud husets tag-

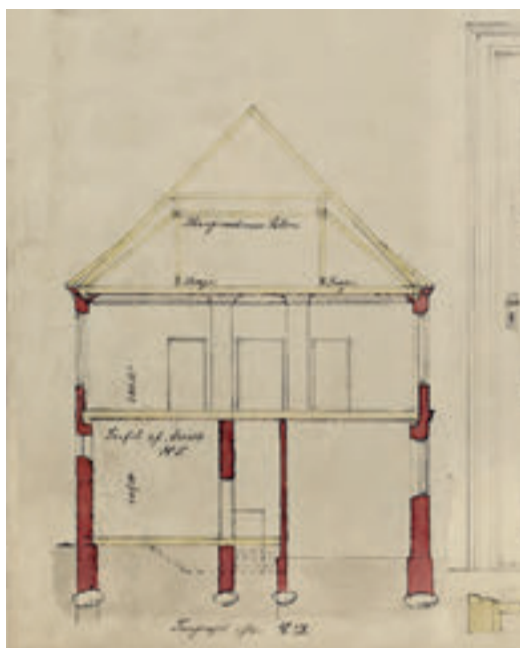
parti, der fremstår som en ekspressiv "femte facade". Tagets flader får således modspil fra svungne gavle og små kviste, hvis udformning dog ikke adskiller sig væsentligt fra tilsvarende elementer inden for renæssancen. Pinaklerne med de små kugler, der kroner gavlene, er ligeledes et velkendt motiv i dansk renæssancearkitektur. Det oprindelige tag stod med teglsten, men blev senere afløst af et skifertag, der har tilført huset et mere tørt præg.

Grundplan og interiør

I en arkitekturhistorisk sammenhæng var grundplanen og husets indvendige organisation mindre bemærkelsesværdig end facaden. Nederst indeholdt huset i den halvdel, der vendte ud mod tor-

vet, en kælder med sekundære rum, f.eks. arrestforvarerens køkken, hvorfra arrestanterne fik mad. Derefter kom stueetagen, der i midten ud til torvet havde og stadigvæk har en vestibule, hvorfra der længere inde er adgang til trappen op til første sal. Vestibulen blev oprindeligt på hver side flankeret af henholdsvis en bolig til arrestforvareren og lokaler til brandsprøjterne, der kom ind og ud gennem en port i den søndre gavl. Funktioner, som ikke var usædvanlige inden for rådhusarkitekturen på dette tidspunkt. På bagsiden af huset løb en lang korridor med en taktfast række celler, der, som omtalt, havde små vinduer i bagfacaden. Fortsatte man op ad trappen, ankom man til husets mere repræsentative lokaler i form af den store rådhusal på den ene side og lokaler til byretten, herunder en tingstue, på den anden side.

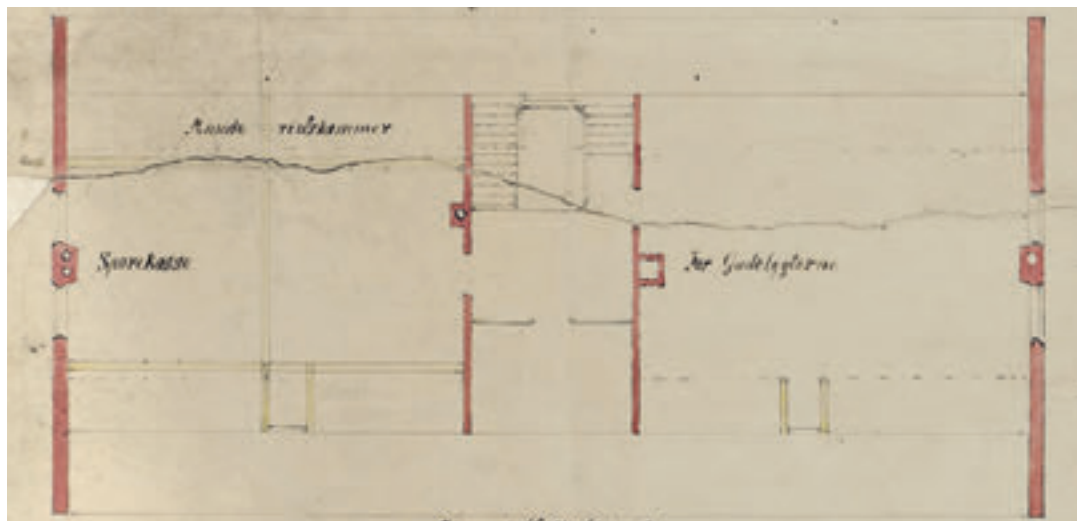

Huset er organiseret med flere trappeforløb og indgange, der gør det muligt at komme ind i og rundt i husets forskellige rum uafhængigt af hinanden. Fra husets vestibule går en trappe til første sal. Herunder løber en gang, der gør det muligt at færdes i arrestdelen uden at forstyrre mere prominente gæster til førstesalen.

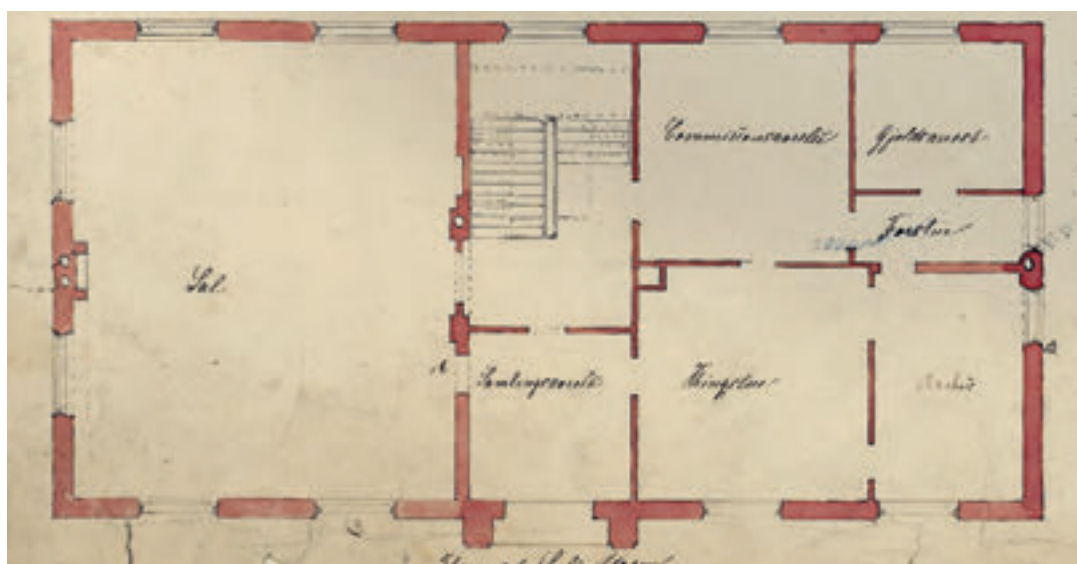
Tagetagen var ifølge tegningerne indrettet som lokaler til den lokale sparekasse, men blev senere udnyttet til et par pigeværelser.

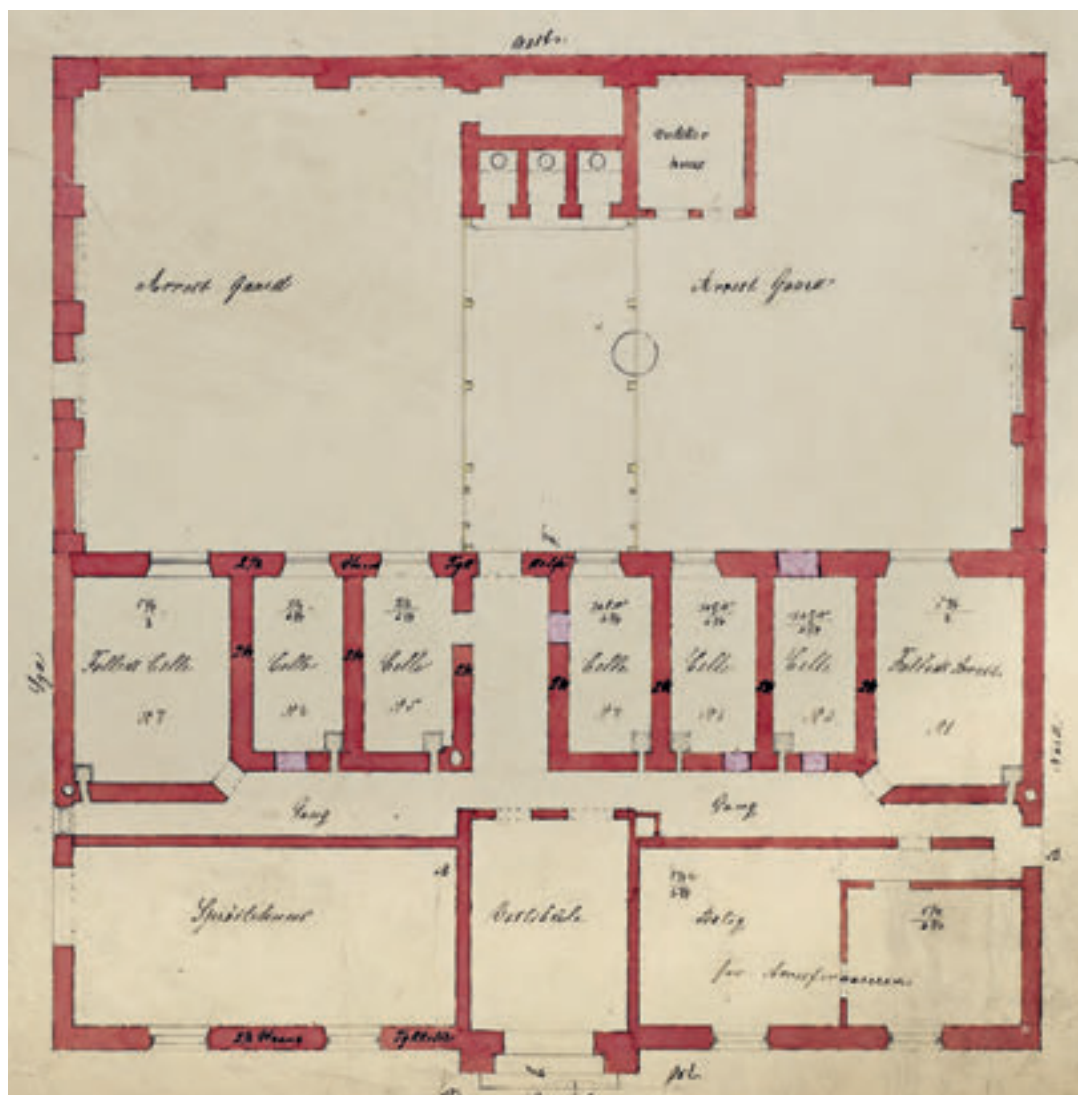
Placeringen af arrestforvarerens bolig og fængselscellerne i stueetagen, rådhusal og tingstue med tilknyttede aktiviteter på første sal var ikke væsentlig anderledes end for eksempel i det nærliggende rådhus i Nykøbing Mors af arkitekten N. S. Nebelong fra 1847 eller i det omtalte rådhus i Store Heddinge af J. H. Koch fra 1838, som Bindesbøll havde været med til at tegne på. En moderne foreteelse, der udspringer af Fængselskommissionens forordning fra 1841, er det forholdsvis store antal enkeltmandsceller og kakkelovnsindtagene på korridoren uden for cellerne, der kunne opvarmes. Også muligheden for, at fangerne kunne få en gårdtur, er udtryk for tidens reformbestrebelse.

*Øverst tagetagen.
Her var lokaler til
sparekassen. Senere blev
der opført pigeværelser.*

*Nederst førstesal. 1. salens
oprindelige ruminddeling er i
dag i store træk uændret.
Rådhusalen står intakt med
de originale paneler, stukloft
og plankegulv, ligesom "Sam-
lingsværelset", "Thingstue",
"Commissionsværelse" og
"Arkiv" er uændrede.
I det nordvestlige hjørne,
hvor der oprindeligt var
"Forstue" og "Gjeldsarrest",
er der formentlig en gang i
1960-erne blevet indrettet et
badeværelse, der nu er
fjernet for at give plads
til en elevator.*

Stueetagen med Arrestgården og de taktefaste celler. Til venstre sprøjtehuset og til højre arrestforvalterens bolig.

De forskellige trappeforløb er ikke tegnet på planen, men gangen fortsætter sænket under hovedtrappen i "Vestibulen".

Ved Realdania Bygs restaurering er den store sal ført tilbage til det oprindelige udtryk. Farvevalget blev lokalt valgt noget mere afdæmpet end Bindedbøll havde lagt op til i beslutningsprotokollen.

Interiørerne på første sal, selv rådhusalen, var forholdsvis spartanske, kun udstyret med fodpæneler og enkle, hvidtede stuklofter. Rummene var ifølge beslutningsprotokollen oprindeligt tænkt malet i forskellige farver, for eksempel rød i rådhusalen og olivengrøn i tingstuen. Men de farvearkæologiske undersøgelser, der er udført i forbindelse med Realdania Bygs restaurering, viser imidlertid, at de lokale folk valgte mere afdæmpede farver. De malede vægge, terracottabuster af Christian VIII og Frederik VII efter Thorvaldsens model, saddelmager Rotholms gardinkapper med gesimsborter og en stor lysekrone, der blev indkøbt hos N. Christensen i København, har sikkert i sidste ende givet rådhusalen et højtideligt udtryk. Det er bemærkelsesværdigt, at husets ydre udtryk i Christian IV-stil ikke manifesterer sig i interiøret, der med farveholdningen i beslutningsprotokollen mere leder tankerne hen på den pompejanske interiørstil i Thorvaldsens Museum.

Dette misforhold mellem eksteriør og interiør var dog på Bindsbølls tid mere reglen end undtagelsen, og mange af hans andre interiører er da også udført i pompejansk stil, uafhængig af facadernes stil. F.eks. interiørerne i Bindsbølls bispegård i Nykøbing Falster, der i det ydre er i gotisk stil, eller interiørerne i hans hovedbygning til Hother Hages gård, der udefra ligner en

kottage. Den historiske bygningskultur var tilsyneladende et stort reservoir af udtryk og former, som Bindsbøll forholdsvis frit og uortodokst satte sammen.

Mange af de omtalte rum har siden ændret udseende flere gange. Eksempelvis er arresten, sparekassen og rummene til brandsprøjterne helt forsvundne. Tilbage i nogenlunde oprindelig form står især vestibulen, trapperummet og de vigtigste af salene på første sal. Ved Realdania Bygs restaurering er ikke mindst salene på 1. sal ført tilbage til nogenlunde oprindeligt udtryk. Her er de oprindelige overflader, gulve og farver trukket frem igen eller nogle steder genskabt.

Arkitekturens fortællinger

Bindsbølls rådhus i Thisted er ved første øjekast beslægtet med tidligere tiders rådhus, men indeholder ved nærmere betragtning også nogle elementer, der peger i en ny retning. Den formmæssigt neutrale og rationelle udformning af arresten er eksempelvis ny, hvis man sammenligner den med C. F. Hansens tidligere fængselsarkitektur. Tilsvarende er brugen af Christian IV-stilen ny inden for rådhusarkitekturen på dette tidspunkt, men typisk for Bindsbøll bliver stilen ikke brugt på ortodoks vis, snarere på en måde, der peger i retning af romantikkens forestilling

Tv. Fra sydgavlen.

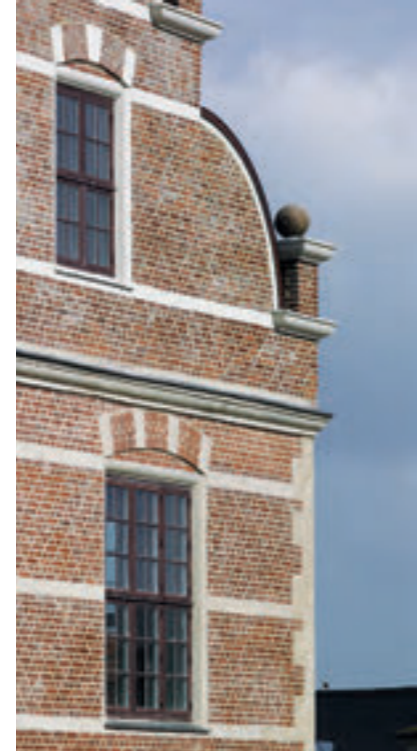
Th. Fra østfacaden.

om arkitekturen som en organisme. Der er hermed en underlig kontrast mellem en rationel bestræbelse i arrestfløjen og en romantisk tilgang i resten af byggeriet.

En sådan form for dobbelthed synes ofte at kendetegne historicismen, der står med det ene ben i en moderne tidsalder, præget af industrialisering og rationalitetstænkning, og det andet ben i romantikken. Den norske arkitekturhistoriker Mari Hvattum taler i den forbindelse om, at historicismen er en slags fusion af romantik og positivisme, det vil sige en videnskabsfilosofi, der hylder en erkendelse, som umiddelbart kan eftervises. Det 19. århundredes mennesker var på én og samme tid sentimentalt forelskede i fortiden, fascineret af forestillingen om en besjælet natur og begejstrede for fremtiden, hvor den moderne videnskab gav et væld af nye muligheder. Mange af de paradokser, som også kom til at præge de

efterfølgende århundreder, blev således foregrebet på Bindsbølls tid.

Betragter man arresten isoleret, møder man først og fremmest et nyt syn på fængsling. Som den franske filosof Michel Foucault har gjort opmærksom på i en berømt afhandling om fængselsvæsenet, sker der i begyndelsen af det 19. århundrede en ændring i synet på afstraffelse, der tidligere havde været spektakulær og ofte forbundet med kropslig lidelse. Afstraffelsen bliver i stedet mere skjult, hvilket kan aflæses i Bindsbølls rådhusarrester – også i Thisted. Der er ikke længere tale om en frygtindgydende "architecture parlante", en "talende" arkitektur, som man kan møde det i C. F. Hansens fængsel i Slutterigade i København, men om en diskret arrest, hvis vinduer er skjult for omverdenen i en bagvedliggende gård. Arrestanterne skulle ikke lide kropslig smerte, men have opvarmede enkeltmandsceller og

mulighed for gårdtur. Retterstedet er forsvundet til fordel for et tankesæt, hvor selve det at være dømt til indespærring er straf i sig selv. Indespærringen er en administrativ følgevirkning af straffen, der dermed er blevet noget næsten abstrakt. Bindsbølls rådhusarrester er alle anonyme, rationelt indrettede og fuldstændig rensede for fantasi-befordrende arkitektoniske fortællinger. Arre-
stanten er sat på fysisk og mentalt vågeblus.

I kontrast til dette står resten af husets mere fabulerende facader, der med den valgte udformning i Christian IV-stil dels fortæller en historie om det regionales nye betydning, dels bliver brugt på en måde, der leder tankerne hen på naturlignende vækstprincipper. Interessen for det regionale aspekt havde eksisteret nogle årtier i Europa og tog for alvor til i det danske kunstnermiljø i begyndelsen af 1840'erne, hvor Bindsbølls gode ven og teoretiske inspirator, kunsthistorikeren N. L. Høy-

en, begyndte at efterspørge en kunst, der kunne udtrykke mere nationale følelser og sammenhænge. I 1844 holdt Høyen eksempelvis et foredrag i Skandinavisk Selskab med titlen *Om Betingelserne for en skandinavisk Nationalkonsts Udvikling*. Det nationale var dermed ikke nødvendigvis kun afgrænset til Danmark, men til et bredt geografisk område med fælles kulturelle træk. Ansporet af bl.a. sådanne tanker forsøgte også danske arkitekter fra begyndelsen af 1850'erne at skabe mere regionale arkitektoniske udtryk, og Christian IV-stil blev i den forbindelse genopdaget som en særlig national dansk eller regional stil. Hermed afspejlede arkitekturen den opvakte nationalitetsfølelse, som netop kendetegner det 19. århundrede, og som allerede i Bindsbølls samtid eksempelvis førte til den slesvigske krig i 1848.

Sammenligner man Thisted, Stege og Samsø rådhus med oprindelige værker i Christian IV-stil,

Tv. Østfacaden.

Th. Fra sydgarven.

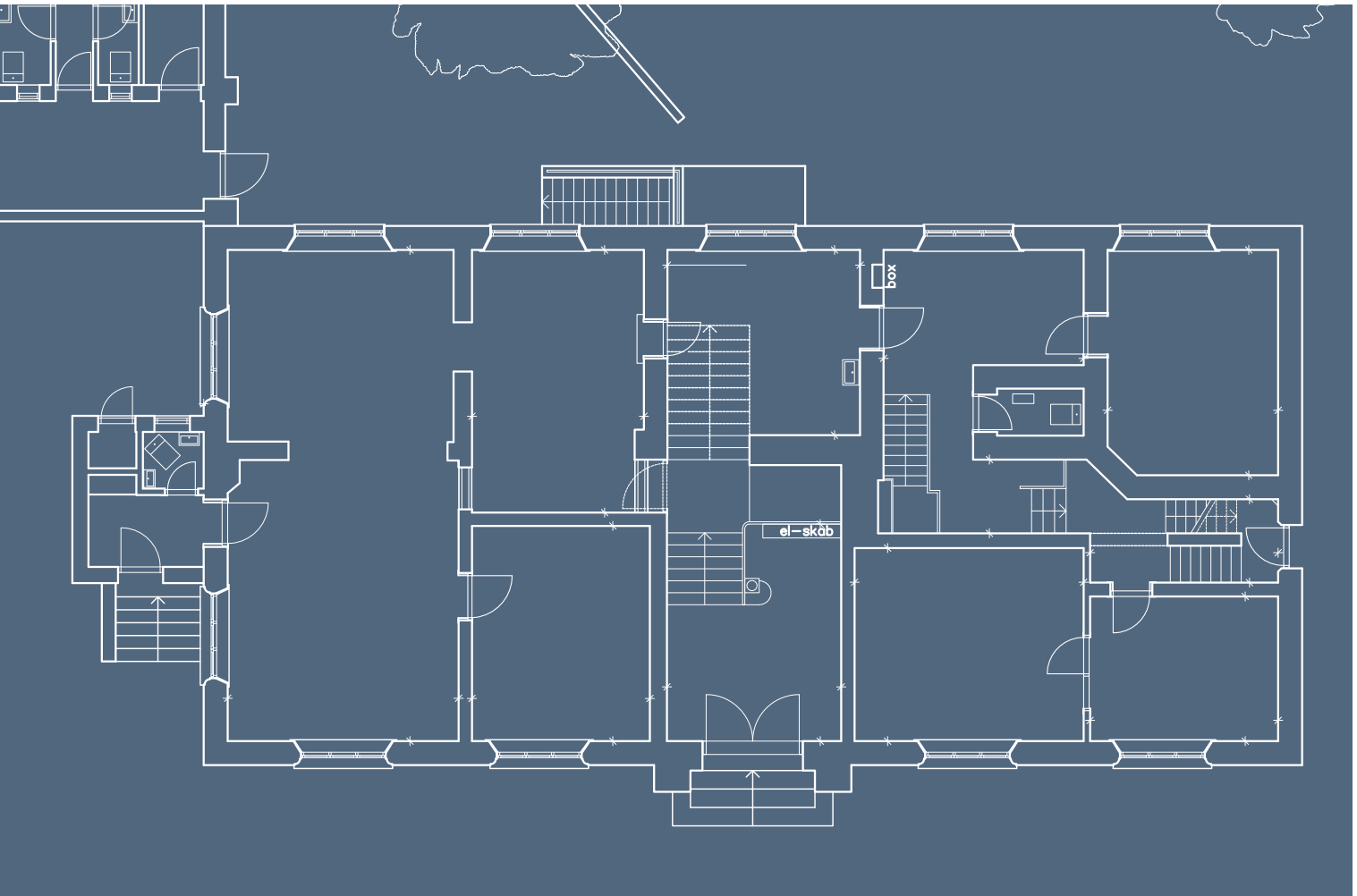
*Fra garvkvisten:
Fredrik VII's monogram.*

bliver det imidlertid klart, at Bindsbøll ikke bruger alle de formelementer, som kendetegner stilen. I alle tre projekter har han eksempelvis udeladt trekantfrontoner eller frontispicer over vinduerne, således som man ellers typisk brugte det i finere byggerier på Christian IV's tid, og kun indgangsporten i Samsø og Stege har en beskeden trekantfronton. Ydermere er projekterne rensset for den traditionelle klassiske søjleorden, der blev flittigt brugt i dansk renæssancearkitektur. Det virker som om, Bindsbøll har forsøgt at vride formsproget væk fra en hævdvunden klassicistisk referenceramme og især har udnyttet stilens mere regionale træk, for eksempel det dekorativt sribede murværk og de ekspressivt svungne gavle. Med en sådan underbetoning af stilens klassicistiske rødder adskiller han sig fra mange af andre arkitekters lidt senere forsøg i samme stil, for eksempel H. C. Zeltner's Horsens Rådhus og Ferdinand Meldahls Frijsenborg, der begge har konventionelle trekantfrontoner over vinduerne. Bindsbølls øvelser inden for Christian IV-stil synes at afspejle et ønske om at finde en regional stil, og det er, som om han bevidst har betonet den middelalderlige, "gotiske" side af stilen. Indtil midten af 1800-tallet blev Christian IV-stilen da også betragtet som en regional afart af gotikken.

Samtidig formår Bindsbøll ikke mindst i Thisted at bruge stilens elementer i en facadekompo-

sition, hvor de enkelte delelementer synes at udspringe af det samme vækstprincip. De skrå pilastrer, vinduerne, der vokser sig større på første salen, de små hvide slutsten over vinduesåbningerne og det ekspressive taglandskab med de svungne gavle giver alt sammen indtrykket af en organisk bygning. Huset fremstår pludselig betydningsladet på en måde, hvor gængse tegn som kongens monogram bliver suppleret med en mere kompleks fortælling om, at arkitekturen er en fortsættelse af naturens egen byggeaktivitet. En sådan fortælling har, som sagt, ikke rødder i selve Christian IV-stilen, men derimod i den romantik, som Bindsbøll var barn af.

Bindsbøll har tilsyneladende været meget bevidst om at flette forskellige historier ind i sin bygning. Huset afspejler for arrestens vedkommende en tør rationalitet, men vækker også på en mere fabulerende måde associationer, f.eks. ved at henvise til en regional bygningsarv med rødder i den middelalderkultur, hvorfra den tidligst kendte rådhusarkitektur stammer. Med en tegngivning, der derudover formidler en forestilling om, at verden hænger organisk sammen, formår Bindsbøll at skabe en bygning, der synes at gro frem af byens væv, uden at man dog bliver i tvivl om husets særstatus. For Bindsbøll hang verden i sidste ende sammen: Natur og kultur, fortid og nutid – også i et beskedent rådhus i Thisted.

Om restaureringen af Det gamle Rådhus i Thisted

Af arkitekt m.a.a.
Søren Kibsgaard

Mit første møde

Generelt er den måde, man ankommer til en bygning på, en væsentlig del af selve oplevelsen af huset, og ikke mindst afgørende for det første-håndsindtryk, man efterlades med.

I denne sammenhæng var mit første indtryk af det gamle rådhus en noget blandet oplevelse.

Hvor det ville have været naturligt at ”angribe” bygningen midt på dets facade mod torvet og via den udvendige trappe at gå ind ad hoveddøren til husets hovedtrappe, da blev man mødt af en aflåst hoveddør, hvorefter man nærmest måtte snige sig ind i huset gennem et vindfang, der var gemt om hjørnet på bygningens sydgavl. Dette var indgangen til turistkontoret og stueetagen.

Ankomsten var på alle måder en ret mistrøstig oplevelse, fordi huset virkede nedslidt og meget lidt indbydende. Det var ikke et hus, der på nogen måde inviterede indenfor.

Når man først var indenfor, oplevedes særligt stueetagen som værende nærmest labyrintisk. Der var ikke direkte adgang fra hovedtrappen til stueetagen, men kun til førstesalen og tagetagen.

Bygningsanlægget havde gennem årene gennemgået store forandringer i det indre, inden fredningen i 1978, men var i den ydre hovedstruktur relativt velbevaret ved Realdania Bygs overtagelse i 2008, og de bærende fredningsværdier var intakte.

Ved gennemgangen af rådhuset i forbindelse med overtagelsen kunne det konstateres, at der gennem tiden er sket omfattende bygningsmæssige ændringer; mest indvendigt, og her særligt i stueetagen, men også i nogen grad udvendigt.

Af ældre fotografier fremgår, at vinduerne i stueetagen oprindeligt har været et fag smallere end de i dag eksisterende, samt at bunden af vinduerne sad højere. Endvidere fremgår det, at bygningen oprindeligt havde tegltag. Ændringerne til det udtryk, vi kender i dag, er sket i slutningen af 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet.

De indvendige ændringer, der var foretaget, vedrørte først og fremmest den rumlige disposition og i anden omgang den håndværksmæssige udførelse samt den materialemæssige anvendelse. Særligt stueetagen har gennem årene gen-

Stueetagen fremstod til en vis grad med en nærmest labyrintisk struktur, med et virvar af interne trapper og smalle passager. Trappen i baggrunden af billedet førte til den del af stueetagen i bygningens nordøstlige del, hvor gulvet var hævet fem trin over niveauet i den øvrige del af stueetagen. Trappen i forgrunden førte til den del af kælderen, der oprindeligt udgjorde en del af arrestforvarerens bolig.

Modsatte side: Plan over stueetagen før restaureringen.

Restaureringens overordnede målsætning

I forbindelse med Thisted kommunes salg af ejendommen blev der som en del af salgsgrundlaget udarbejdet en genopretningsplan, der efterfølgende har været styrende for restaureringens overordnede målsætning.

Det har været intentionen at tilvejebringe en arkitektonisk helhedsløsning for Det gamle Rådhus og således sikre, at bygningen med omgivelser efter endt restaurering markerer sig med arkitektonisk værdighed i det omgivende bymiljø.

Endvidere har det været hensigten at tilbageføre bygnings ydre og indre i en meningsfuld udstrækning med respekt for bygningens autenticitet og egenart med dens kulturhistoriske og arkitektoniske værdier.

Samtidig har det været vigtigt at sikre, at bygningen efter endt restaurering opfylder nutidige krav til en funktionel anvendelse, herunder gode adgangs- og arbejdsforhold.

Genopretningen af ejendommen er således i vidt omfang sket med respekt for de historiske rammer, og restaureringen tager sit udgangspunkt i historisk byggeskik med anvendelse af historisk korrekte materialer samt ved korrekt håndværksmæssig udførelse.

nemgået store ombygninger og ændringer i den rumlige disposition. Sporene efter de oprindelige celler i stueetagen var for længst forsvundet, men en del originale skillevægge var og er fortsat bevarede.

De oprindelige plankegulve var belagt med spartelmasse, masonitplader og tæpper, der var nedhængte lofter overalt, der var tilføjet nye skillevægge, og der var en mængde skæmmende el- og vvs-installationer.

De udvendige ændringer drejede sig bl.a. om uheldige udskiftninger og reparationer af murværkets fuger samt opførelse af tilbygninger i form af et vindfang ved bygningens sydgavl samt toiletbygninger ved bygningens sydvestlige hjørne. En tredje tilbygning mod vest i form af en udvidelse af arresten var blevet fjernet i 1986.

Samlet set var der således behov for et væsentligt restaureringsmæssigt løft i både interiører og eksteriører.

Bygningens rumlige disposition

I 1906 blev vinduerne mod torvet i stueetagen ændret fra nogle ret smalle og ikke så høje vinduer til de vinduer, vi kender i dag.

Allerede på dette tidlige tidspunkt i bygningens historie skabtes der en konflikt mellem husets ydre og indre, idet det medførte en meget lav brystningshøjde ved vinduerne mod torvet i den del af bygningen, hvor gulvet i stueetagen var hævet over gulvet i stueetagens øvrige del.

I mange år foregik adgangen til turistkontoret i stueetagen via det nu nedbrudte vindfang mod syd. Dette indebar, at hovedtrapperummet var nedprioriteret, og selve oplevelsen af ankomsten og adgangen til bygningen var sløret.

Da arresten blev nedlagt, ændrede bygningen funktion, men der ændredes ikke på adgangsforholdene til stueetagen, hvilket medførte en ulogisk og usammenhængende struktur i bygningen.

Dette forhold har sit udspring helt tilbage fra husets opførelse, hvor der var arrestceller i den del af stueetagen, der vender væk fra torvet, og hvor 1. salen var forbeholdt de mere offentlige og udadvendte aktiviteter i form af byrådssal, tingstue m.v. Faktisk gik der lang tid, før det gik op for os, hvordan husets oprindelige struktur havde været. Vi fandt forskellige bygningsarkæologiske spor, som tilsyneladende ikke havde nogen sammenhæng. Vi var inde i overvejelser om, hvor mange mellemstadier huset eventuelt havde gennemlevet.

Da det lykkedes at finde de oprindelige plan- tegninger, gav alle sporene pludselig mening. I

den oprindelige planløsning gik en gang på langs af huset under hovedtrappen, således at det var muligt at færdes i huset, uden at mere prominente gæster til førstesalen og bemanning til arrest- delen blev blandet sammen. Denne gang startede i terrænniveau ved Vestergade og bevægede sig op og ned igen til kælderniveau for at slutte i ter- rænhøjde ved sydgavlen. De fundne spor fra ind- byggede trappeløb og dørhuller i de forskellige niveauer havde udløst forvirringen.

På de oprindelige plantegninger er trapperne ikke indtegnede, men den opmærksomme læser vil på tværsnittene kunne se de forskellige niveauer.

De oprindelige tegninger viste også, at der havde været en trappeforbindelse fra hovedtrapperummet til kælderen. Bagerst i et el-skab, der var placeret i bunden af hovedtrapperummet, fandt vi et svagt spor i pudsen efter den oprinde- lige åbning. Da udmuringen i åbningen blev fjer- net, var det murede stik helt intakt, og der er nu reetableret en trappeforbindelse til kælderen og de nye toiletter og garderober.

Hovedgrebet i restaureringen har været at sik- re en mere tro og logisk rumlig disponering. I dag ankommer man igen til rådhuset via hovedtrap- pen og hoveddøren og har fra hovedtrappen ad- gang til stueetagen.

Stueetagens oprindelige rumlige disponering er dog kun i nogen udstrækning reetableret, fordi

De oprindelige tegninger viste, at der havde været en trappeforbindelse fra hovedtrapperummet til kælderen. I bunden af et el-skab fandtes et svagt spor i pudsen efter den oprindelige åbning. Da udmuringen i åbningen blev fjernet, var det murede stik helt intakt, og der er nu etableret en trappeforbindelse til de nye toiletter og garderober i kælderen.

det set i relation til bygningens fremtidige anvendelse ville være meningsløst at genetablere fængselscellerne i stueetagen.

På 1. sal står den oprindelige ruminddeling i store træk uændret. Rådhusalen står intakt med de originale paneler, stukloft og plankegulv, ligesom "Samlingsværelset", "Thingstue", "Commissionsværelse" og "Arkiv" er uændrede. I det nordvestlige hjørne, hvor der oprindeligt var "Forstue" og "Gjældsarrest", er der formentlig engang i 1960-erne blevet indrettet et badeværelse, der nu er fjernet for at give plads til en elevator.

Kælderen

Etageadskillelsen i den nordøstlige del af stueetagen er blevet sænket til niveau med gulvet i den øvrige del af stueetagen. Deraf fulgte, at også kældergulvet måtte sænkes til niveauet i resten af kælderen. Det er sket for at opnå tilstrækkelig rumhøjde i den del af kælderen, der skulle indrettes til garderobe og toiletter.

I forbindelse med sænkning af gulvet skulle der foretages understøbning af ydervægge og skillevægge. Inden udgravningen påbegyndtes, blev der udført geotekniske undersøgelser, der viste, at huset står solidt på et mange meter tykt lag af kridt og flint. Det er naturligvis godt at vide, at huset står solidt, men for mureren, der skulle fo-

retage udgravningen, var det nødvendigt nærmest at hugge sig vej frem. Understøbningen blev udført i etaper, meter for meter, og uden at der opstod en eneste sætning i murværket.

De relativt omfattende ændringer, der er sket i stueetagen i forbindelse med restaureringen, har medført, at der nu faktisk er en struktur og et hierarki i det gamle rådhus, som er mere tro mod bygningens oprindelige arkitektur end den, der fandtes i bygningen forud for restaureringen.

Det udvendige restaureringsarbejde

Tagværk og tagbelægning

Rådhuset havde oprindeligt tagbelægning af teglsten, der uvist af hvilken grund allerede mellem 1883 og 1884 blev udskiftet til skifer. Tagværket havde derfor to sæt af skalke, de oprindelige til tegltaget, der havde et svaj fornedet og en længere skalk ovenpå denne, der blev tilføjet i forbindelse med skifertaget.

Tagværket vurderedes i første omgang at være i relativ god stand, men da arbejdet med renovering af tagværket påbegyndtes, dukkede der omfattende skjulte rådskader op.

De eksisterende skalke viste sig hurtigt at være alt for underdimensionerede til at kunne bære et nyt tag med undertag af brædder og pap, og der blev derfor udført nye kraftigere skalke af 100x200 mm tømmer, ligesom alle samlinger mellem spær og bjælkelag blev sikret mod udskridninger med nakkebånd af kraftigt fladjern.

Tagværket blev gennemgået for rådskader, specielt i indmurede spærrender samt indmurede

bjælker. Defekt træværk udskiftedes med nyt træ i dimension som det eksisterende og ved anvendelse af bladsamlere med kraftige bolte.

Tagværket på hovedkvisten blev fornyet helt. Endvidere blev der udført nye forankringer af murværket på kvisten, der viste sig at stå meget ustabil.

Da alt tømmer i tagkonstruktionen var istandsat, blev der udført undertag af rupløjede brædder

Tv. Rådhuset havde oprindeligt tagbelegning af teglsten, der allerede i starten af forrige århundrede blev udskiftet til skifer. Tagværket havde derfor to sæt af skalke, den oprindelige til tegltaget, der havde et svej fornedet og en længere skalk, der blev tilføjet i forbindelse med skifertaget. De eksisterende skalke viste sig hurtigt at være alt for underdimensionerede til at kunne bære et nyt undertag af brædder og pap, og der blev derfor udført nye kraftigere skalke, ligesom alle samlinger mellem spær og bjælkelag blev sikret med nakkebånd af kraftigt fladjern.

Th. Der blev lavet nyt undertag af brædder og pap og læget med nye, kraftige lægter, hvorefter der blev lagt ægte skifer.

og pap, og der blev oplagt ægte naturskifer fra Galicien i Spanien. På de tre kviste udførtes nye flunke, tage og inddækninger i kobber.

Facader

Efter nedbrydningen af tilbygningen på rådhusets vestside i 1986 blev der i stedet for de oprindelige cellevinduer isat vinduer, der ligner vinduerne i stueetagen mod torvet. Desuden blev murværket i facaden fornyet. Endvidere er der gennem årene blevet lavet en del partielle udskiftninger af fuger ved anvendelse af mørtler med en afvigende sammensætning, hvortil kom at der særligt under vinduer og fremspringende

*Tv. August 2009.
Facaderenovering og
tagarbejdet skrider godt
fremad.*

*Th. Skotrender og rygninger
er udført i kobber, ligesom
der er udført nye afdekninger
på de buede gavle.
På billedet er der gjort klar
til ny kobberbeægning på
nyt træunderlag.*

bånd og gesimser var en del ansamlinger af snavs og forurening. Alt i alt gjorde dette, at murværket og fugerne fremstod visuelt usammenhængende.

Ved den nu gennemførte restaurering er det udvendige murværk blevet afrenset ved hjælp af såkaldt vandspray-teknik. Det er en teknik, hvor facaden så at sige sættes i blød, idet der på stilladset udlægges en række vandslanger med dysser, der over nogle timer afgiver en vandspray, der opløser snavset, som herefter kan børstes og skylles af. En metode, der er helt uskadelig for murstenene, da den kun tilfører murværket moderate mængder vand i modsætning til mere traditionel udført spuling med vand.

Fv. Da facadens pudsdekorationer var afrenset for flere lag maling, viste der sig omfattende skader og en mængde gamle reparationer.

Th. Pudsdekorationerne er reparerede og fultsede, og malerarbejdet er i gang.

Endvidere blev samtlige fuger udskiftet med en hydraulisk kalkmørtel med et tilslag af gulligt bakkesand, hvilket har givet murværket og dermed hele bygningen et mere homogent udtryk.

Murværket på den del af sydgavlen, hvor det tidligere vindfang havde stået, var efter nedbrydningen af vindfanget så medtaget, at det har været nødvendigt at udskifte hele murværket mellem de to vinduer i stueetagen med nye kulbrændte mursten. Endvidere blev mursten med frostsprængte og forvitrede overflader udskiftet med nye sten.

Ifølge den originale forhandlingsprotokol fra rådhusets opførelse var det oprindeligt tanken, at facadernes vandrette bånd, vinduesindram-

ninger, gesimser m.v. skulle udføres i kridtsten fra Bulbjerg. Uvist af hvilken grund – måske mangel på penge – blev dette ikke bragt til udførelse, idet udsmykningerne i stedet blev udført i puds, der blev malet.

Ved restaureringens påbegyndelse var der en del synlige skader på pudsdekorationerne. De blev rensede helt i bund ved hjælp af en kemisk afrensning, der opløste malingen, hvorefter det hele blev børstet og skyllet med rent vand. Da pudsdekorationerne var afrenset for flere lag maling, viste der sig foruden de synlige skader på pudsen også en mængde gamle og ret interimistisk udførte reparationer.

De fremstår nu pudsrepareret, fultsede og malet med silikatmaling. Den farve, der er benyttet, ta-

ger sit udgangspunkt i Bindesbølls oprindelige tanker med anvendelse af kridtsten.

Vinduerne var, bortset fra kvistvinduerne, blevet udskiftet efter ombygningen i 1986, så egentlige istandsættelsesarbejder var der ikke behov for. De tre kvistvinduer blev istandsat snedkermæssigt, og samtlige vinduer blev malet med linoliemaling i deres oprindelige brune farve.

Den originale hoveddør var relativt velbevaret og er blevet istandsat snedkermæssigt og malet med linoliemaling.

Det indvendige restaureringsarbejde

Lofter og bjælkelag

Samtlige rum i stueetagen havde nedhængte lofter af gipsplader, akustikplader med videre. Da disse blev fjernet, viste det sig hurtigt, at de oprindelige pudsede lofter var så medtagne, at de ikke kunne istandsættes.

Over et nedhængt loft i stueetagens sydvestlige rum dukkede et betonloft op. Udstøbt mellem jernprofiler lige under træbjælkelaget lå et flertons tungt betondæk, der måske kan have tjent som en form for brandsikring af rummet. Det vi-

ste sig efterfølgende, at bjælkelaget ovenover var kraftigt angrebet af råd, så alle bjælkeender måtte forstærkes.

I det hele taget viste omfanget af råds-kader i bjælkelagene sig at være betydeligt større, end det man med rette kunne forvente at finde i en bygning af denne alder og konstruktion. De mange råds-kader har naturligvis medført betydelige ekstraudgifter og forsinkelser i arbejdet undervejs.

Da istandsættelsen af bjælkelaget var udført, blev der i samtlige rum i stueetagen lavet nye pudsede lofter, udført traditionelt af kalkmørtel på rørvæv opsat på forskalling.

I gamle dage var det et meget tungt arbejde at pudse lofter, idet mørtlen for at få god vedhæftning skulle kastes på. I dag findes der maskiner, der kan sprøjte pudsen på. Dette er blevet udført af to omgange, og til sidst er lofterne rettet af.

Lofterne på 1. sal var i væsentlig bedre stand, og her er kun udført nye pudsede lofter i et par mindre rum.

I de rum på 1. sal, hvor der fandtes stuk, er denne blevet istandsat, og lofterne i hele huset er blevet malet med slemmet kridt i vand, forstærket med kogt mos i overensstemmelse med oprindelig udførelse og traditionelt håndværk.

På bagsiden af skunkvæggene i den sydlige del af tagetagen ligger nogle kraftige bjælker på tværs

Store dele af bjælkelaget viste sig at have så omfattende rådskader i de dele, der var indmurede i ydervæggene, at der var tvivl om bæreevnen. Endvidere var de murremme, som bjælkerne hviler på, stort set rådnet væk, som det fremgår af billedet nederst, hvor resterne af murremmen er udlagt på gulvet.

af bjælkelaget over byrådssalen. Formålet med disse bjælker har været at bære bjælkelaget og dermed loftet over byrådssalen, der ikke har nogen understøttende midterskillevæg som i resten af huset.

Med henblik på at fastholde loftet over byrådssalen i sin nuværende position og undgå yderligere sætninger blev der fastgjort barduner af rundjern fra bjælkelaget og op til hvert enkelt spærfag. Samtidig blev lerindskudet, der vurderedes til at veje ca. 5000 kg, fjernet og erstattet med brandbatts for at minimere belastningen på bjælkelaget.

Vægge

Ved restaureringsarbejdets start blev samtlige vægge afrenset fuldstændig for mange lag af tapet, væv og lignende. Efter at der var udført murerarbejde på de indvendige vægge i form af bl.a. ændringer af dørhuller, blev væggene pudsede og fuldspartlede, hvorefter de blev malede.

Skulle man have været helt tro mod de oprindelige håndværkstraditioner, ville limfarve have været et mere historisk korrekt valg til maling af vægge, men rummenes fremtidige brug taget i betragtning er væggene i stedet malet med silikatmaling, der har mange af de samme æstetiske egenskaber som limfarve, men er mere holdbar.

Gulve

Der var ikke originale trægulve i stueetagen, og de ældre trægulve, der dukkede frem bag lag af tæpper, plader og spartelmasse, var alle så medtagne, at de ikke kunne renoveres med et tilfredsstillende resultat. Der er derfor i hele stueetagen lagt nye plankegulve af douglasgran, på nye strøer samt på de gamle bjælker.

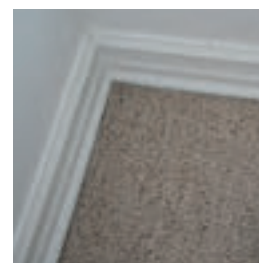
I tagetagen var gulvene på samme måde i så ringe stand, at det var nødvendigt at lægge nye gulve.

På 1. sal er det oprindelige plankegulv i rådhusalen og i tre af de øvrige rum bevaret. Her er de nye gulve i de tilstødende rum udført i fyr, med respekt for det oprindelige materialevalg på denne etage. Fra de rum, hvor gulvene som helhed har været for dårlige til at kunne bevares, er de gedigne og reelle planker blevet anvendt til reparationer i de øvrige rum, og de resterende planker lagt på loftet til fremtidige reparationer.

I kælderen var der ingen originale gulve tilbage, men kun gulve støbt i beton. Der er nu lagt nye gulve af røde teglsten i de rum, som gæster i huset har adgang til.

Døre, gerigter m.v.

De originale døre, gerigter og indfatninger er istandsat snedkermæssigt og genanvendt i stort

Først et eller flere lag gulvtæpper, dernæst et lag spånplader, og så dukker et gammelt plankegulv op.

Skjult bag plader og mange lag tapet dukker en gammel dør op.

omfang. Hvor der er tilført nye snedkerarbejder, er disse udført som kopier af de dele, de indgår i. Alt gammelt som nyt snedkerarbejde er blevet malet med linoliemaling.

Dørene omkring bagtrappen har for at opfylde myndighedskrav måttet udskiftes med branddøre, der er fremstillet som kopier af de oprindelige fyldningsdøre. For at undgå på samme måde at udskifte de gamle fyldnings-

døre omkring hovedtrappen, er hovedtrappen blevet brandsikret ved etablering af et sprinkleranlæg, der er udført som et såkaldt vandtågeanlæg. Vandtågeanlæg har desuden den fordel frem for traditionelle sprinkleranlæg, at det i tilfælde af brand lukker mindre mængder vand ud. Så hvis skaden sker, vil slukningen ske så skånsomt som muligt for at undgå yderligere følgeskader på de originale materialer.

Hovedtrappen

Efter at lag af nålefilt, pladebelægninger og spartelmasse var fjernet, dukkede trappens oprindelige mørke, ferniserede trin op.

Defekte trinforanker og manglende dele er reetableret, og nye snedkerdele er indfarvet i samme mørke tone som de oprindelige dele, hvorefter trin, reposer og gulve er lakeret med Tonkinlak, som er en klassisk linolie og tungoliebaseret lak, der er meget slidstærk og blank.

Træværket i trapperummet er malet med linoliemaling i en lys farve. Der har undervejs i restaureringsarbejdets forløb været overvejelser om at udføre en egetræsådring af træværket i overensstemmelse med de farvearkæologiske undersøgelser, men dette er foreløbig ikke bragt til udførelse.

Bjælkelaget i bunden af hovedtrapperummet viste sig at være så medtaget af råd, at det måtte udskiftes. Der er formentlig gennem årene trængt vand ind omkring hoveddøren og den udvendige trappe, der har opfugtet bjælkelaget.

Indbygning af elevator vil altid være et relativt omfattende indgreb i et fredet hus. For at undgå indgreb i tagkonstruktionen er elevatoren udført som en såkaldt hydraulisk, maskinrumsløs elevator, og der er samtidig opnået dispensation for højden på skakten i tagetagen. Denne skakt er i øvrigt udført i stål og glas, som et element i et nutidigt design.

Th. Undermuring af vægge i bunden af den nye elevatorskakt.

Tv. Så er der brudt hul i etageadskillelsen mellem 1. sal og tagetagen for at give plads til elevator.

Elevator

I den arkitektoniske helhedsløsning for rådhuset har det været vigtigt at sikre, at bygningen så vidt muligt lever op til nutidige krav for så vidt angår adgangs- og arbejdsforhold.

Via døren i nordgavlen er der derfor blevet etableret niveaufri adgang for blandt andre kørestolsbrugere. Den oprindelige dør i nordgavlen var for en del år siden blevet fornyet

og er nu atter udskiftet. Det har været muligt at fremstille en bredere dør, uden at udvide det originale murhul i gavlens murværk, så det kan lade sig gøre at køre ind i bygningen med en kørestol.

Fra bunden af bagtrapperummet er der adgang til elevator, der er etableret ved siden af bagtrappen. På den måde er der i dag skabt adgang til hele huset.

Man tænker ikke over farvernes arkæologi, men det meste gamle træværk er tungt af tidens penselstrøg.

På samme måde som geofysiske undersøgelser af jordlagene kan give os oplysninger om jordens fortid, kan en forsigtig undersøgelse af gammelt træ vise os tidligere tiders maleteknikker og farvevalg.

En farvearkæologisk undersøgelse er derfor et uundværligt redskab, når man vil genskabe det oprindelige udtryk i en gammel bygning.

Undersøgelsen, der blev udført af konservator Kurt Nedergaard, var en rejse tilbage til 1853 og de maleteknikker og farver, som dominerede på det tidspunkt.

På sporet af de historiske farver

Bindesbøll er kendt for sin brug af stærke farver. Det kan først og fremmest iagttages på Bindesbølls hovedværk, Thorvaldsens Museum, men eksempelvis også i salen på det psykiatriske hospital i Risskov.

Inden restaureringsarbejdet på det gamle rådhus blev påbegyndt, blev der udført foreløbige farvearkæologiske undersøgelser af bemalet træværk og vægge. Denne undersøgelse blev suppleret med nye undersøgelser, efter at lag af tapet, glasvæv med videre var blevet fjernet ved restaureringsarbejdets start.

Undersøgelserne viste blandt andet, at den oprindelige farvesætning overvejende har været præget af varme gullige og rødlig-brunlige vægfarver med brunt egetræsådtret træværk og hvidtede lofter. Der er ikke blevet fundet spor efter dekorationer eller udsmykninger.

Det er ikke lykkedes at udrede det historiske forløb i de mange ændringer af farvesætningen, der er foretaget gennem årene. Derfor er det ikke muligt at sige noget om eventuelle sammenhængende farvemæssige udtryk indenfor bestemte afgrænsede tidsperioder. Rent teknisk er de ældste farvelag sammensat af oliemaling baseret på kogt linolie og pigmenter. På træværk

er der brugt olielakker bestående af kogt linolie tilsat smeltede kopaler (fossile harpikser anvendt som bindemiddel). Lakkerne er blandt andet anvendt som beskyttende slutbehandling på ådring, der illuderede egetræ. Loft- og vægpuds har oprindeligt været grundkalket og efterfølgende malerbehandlet med forstærket limfarve eller emulsionsfarve, sammensat af lim og olie i udrørte pigmenter.

Udvendige anlæg

Huset har kun haft et relativt lille tilhørende grundstykke på vestsiden op mod kirken. Bredden og længden svarer præcist til målene på byg-

ningens grundplan. Her var indrettet to arrestgårde samt vaskehus og latriner. Gården var omkranset af en ca. 4½ meter høj mur. Muren mod vest har samtidig optaget niveauspringet mellem arrestgården og den højere liggende kirkegård.

Siden blev der i en del af gården opført en tilbygning til arresten. Denne tilbygning blev nedrevet i 1986. Ved Realdania Bygs overtagelse af rådhuset stod der endnu partielle rester tilbage efter denne tilbygning, ligesom muren mod kirken stod nogenlunde intakt, om end i meget ringe stand.

I tilknytning til de øvrige restaureringsarbejder bliver muren mod kirken renoveret, således at denne igen danner skel mellem rådhuset og kirkegården. Murene mod henholdsvis nord og syd bliver kun reetableret delvist, således at der er mulighed for færdsel bag om det gamle rådhus. Samtidig bliver sporene efter den gamle arrestgård synliggjorte, så denne ellers afsluttede del af bygningens historie alligevel kan hviske til de kommende generationers gæster i bygningen om en tid, der også er en del af husets fortælling.

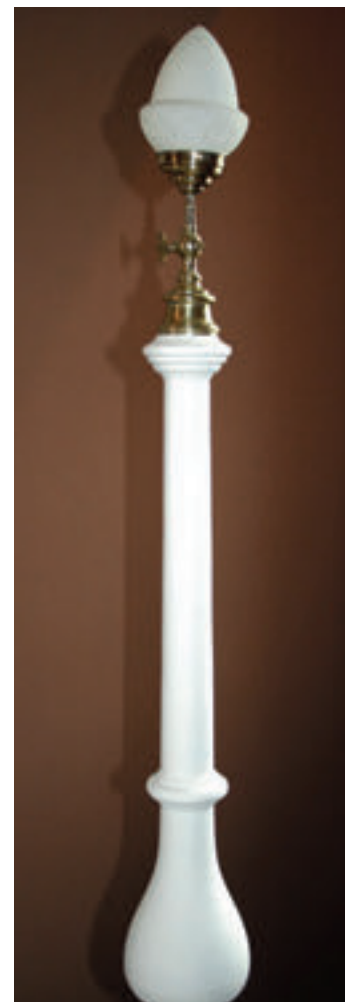
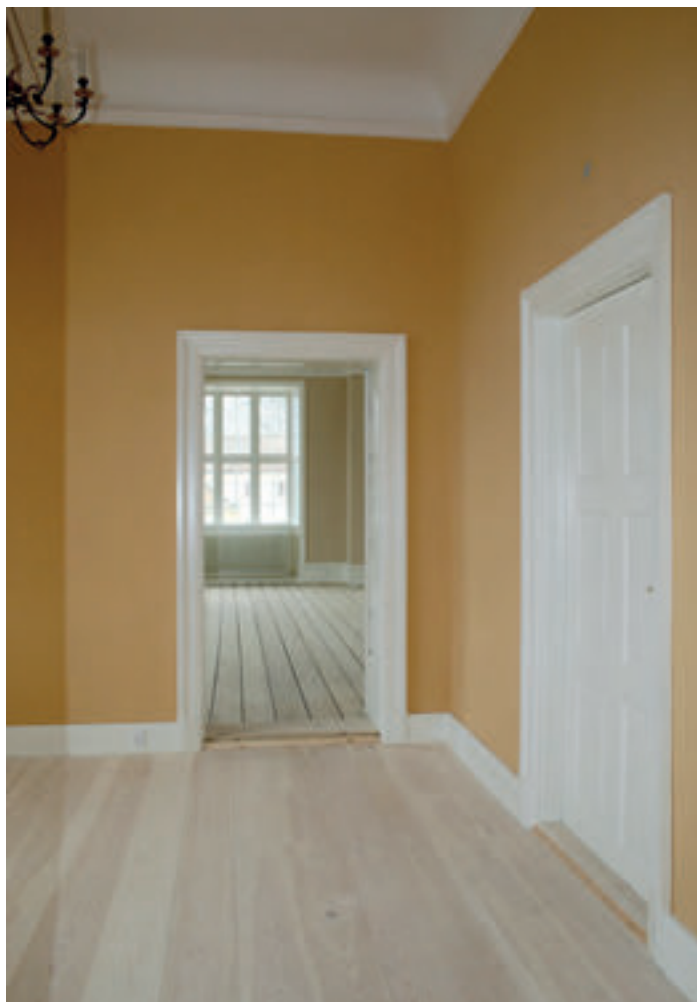
Farvesætningen i stuetagen er udført med afsæt i bygningens historiske farvepalet.

Farvesætning af rummene på 1. sal, hvor de mest originale rum findes, samt i hovedtrapperummet, er udført med udgangspunkt i de farvearkæologiske undersøgelser, mens farvesætningen i stueetagen er friere udført med afsæt i bygningens historiske farvepalet.

Tv. Fra førstesalen, "Bryllupsværelset", med kig til den store sal.

I midten: Fra trapperummet, mægler med original lampe.

Th. Den store sal på førstesalen.

Tv. og th. fra tagetagen.

I midten: Messingkronen, der pryder udstillingsrummet på 1. sal, er tegnet af Thorvald Bindsbøll – søn af husets arkitekt M.G. Bindsbøll. Kronen er fra begyndelsen af 1900-tallet.

Arresten

Bagsiden af Rådhusets historie

I dag er det 24 år siden, arrestbygningen ved rådhuset blev nedrevet og efterlod et hul mellem kirkegården og rådhusbygningen. Den 70-årige arrestforvarer Børge E. Høy kunne som sidste mand på posten lukke og slukke i 1981, da arresten blev nedlagt, og funktionerne blev flyttet til arresten i Nykøbing. Hermed er der kun enkelte rester tilbage af den del af husets funktion, der nok var gemt af vejen bag rådhuset, men som alligevel er en væsentlig del af bygningens historie.

Mestertyve og andre kriminelle er blevet gemt af vejen i de små celler, og kun enkelte anekdoter er os efterladt om det liv, fanger på skift har levet bag arrestbygningernes vægge. Beretningerne starter i den usikre arrestbygning, som Bindesbølls kommer til at erstatte.

Mestertyve og stoddarkonger

En februar dag i 1829 blev tyven Niels Pedersen Hager efter højesterets dom strøgen til kagen – eksekutionen fandt sted kl. 11 om formiddagen ”i nærheden af byen”, som det blev udtrykt i den lokale avis – hvor øvrigheden annoncerede en indbydelse til ”alle og enhver her i amtet, som vandre frem på samme vej som denne unge forbryder, og engang vil standse ved den samme pæl, at tage denne her på stedet, så sjælden frafalden højtidelighed i behagelig øjesyn”.

Se, det var den billige måde at straffe forbrydere på. Sådan havde man gjort i århundreder, og med den metode slap skatteyderne for at holde samfundets bærmekost og logi. Men det var ikke den eneste måde at straffe på. Arresten var knyttet meget tæt til den funktion, som rådhuset havde. Noget tyder på, at arresten i Thisted ikke har været alt for sikker.

1826 brød ”mestertyven”, Anders Hansen, ud af arresten – ved at bryde op gennem loftet og flygte gennem vinduet. Han flygtede fra en dom på kagpiskning og slaveri på livstid. Det var tredje gang, manden var undvejet. Han blev senere pågrebet i Ullerupgaards lade.

I 1829 har vi en beretning om, at en anden ”mestertyv”, Søren Madsen Bjørndal, brød ud af arresten to gange. Den første gang ligeledes ved at skære hul i loftet og befri sig for lænkerne ved at slå dem itu. De sikkerhedsforanstaltninger, der efterfølgende blev sat i værk, hjalp ikke meget. Nok blev mestertyven fanget igen, men det lykkedes ham alligevel atter at undslippe.

Det var arrestforvarerens opgave at passe på fangerne. Og den første arrestforvarer, vi hører om, er David Andersen Søeberg. Oplysningen er fra 1770 og stammer fra Thisted Købstads kæmnerbog, hvor følgende er indført: ”... givet David Andersen Søeberg i festpeng en mark, som skete

i Cancellirådens stue (*sikkert på rådhuset*) og blev frie for at slutte, samt også frie for at være stoder Kong”.

Stodderkongen gik omkring bevæbnet med en tyk stok for at indjage skræk i tiggerne og anholde dem. Ofte var stodderkongen en af byens egne fattige, som på denne måde fik mulighed for at forsørge sig selv. Selv om man af ovenstående læser, at Søbereg tilsyneladende holder op som arrestforvarer, så optræder han alligevel som sådan igen i 1773, hvor han får tilkendt en sum penge for at tage sig af ”... den i dårekisten indsatte og rasende Anne Schinkel”.

1801 hedder arrestforvareren Søren Sværter, og det er ham, der sørger for, at arresten får anskaffet sig et ”hals-jern”. Søren Sværter finder vi som fattiglem i 1812, hvor han får hjælp på betingelse af, at han afleverer ”en, som den sidste velgjort stråkiste til fattigvæsenets behov”. Søren Sværter havde bundet flere strå-likkister – og bandt således også sin egen kiste. Han døde 1812 – samme år som han er nævnt her.

1828 nævnes Niels Chr. Bang som arrestforvarer. Vi kender lidt til ham fra et par konflikter mellem ham og de eligerede borgere, som vi tidligere har mødt i forbindelse med forvaltningen af byens værdier. Der er slået nogle vinduer i stykker i rådhuset, og de eligerede borgere bemærker, at ”det kunne være meget godt at få at vide, hvem

der har slået disse ruder i itu, om arrestforvarer Bang har gjort det, eller arrestanterne, eller nogen anden, dette være dog lige meget for hvem det sker formoder vi, at de var pligtig til at betale skaden, som de selv gør”.

Arrestforvarer Bang har sikkert haft en lille bi-fortjeneste ved at luge torvene. I hvert fald sender han i juli 1832 en regning for rengøring, samt søm til gardinerne, og lugning af både Store Torv og Gryde Torv for græs.

Sommeren 1830 var der kongebesøg i Thisted. Maleren Martinus Rørbye, der var på besøg

*Arrestbygningen i 1979.
(Foto: Tage Jensen)*

hos sin onkel, amtmand Gerhard Faye, var til stede i byen i disse dage, og Rørbye beskriver i sin dagbog, hvorledes han morede sig kosteligt over alle forberedelserne – ikke mindst over borgerbevæbningen, de ridende korps og sprøjtefolkene, der eksercerede og musicerede i gaderne. Fint skulle det være, og arrestforvarer Bang fik også en tjans med at rengøre rådhuset – herunder også ”knappenåle og søm” i anledning af besøget. I 1832 – altså et par år efter begivenheden – modtager de eligerede borgere en regning fra Bang for det arbejde, han har udført. Men regningen falder ikke i god jord: ”Vi kan ikke ”udgronde” hvorledes rådstuetjeneren kan indgive regning, som må anses som ”ugrondet”, på rengørelse af rådstuen, da det byder som pligt for ham bestandig at holde reenlighed, langt mere når det høj kongelige bærer os med sin nærværelse, altså anser vi det som dobbelt pligt for ham, da enhver anden vel-tænkende borger bærer dem med højagtelse, som vi i enhver henseende er dem skyldig. Altså kan vi ikke anbefale sådan regning til udbetaling på rengørelse eller knappenåle eller små søm”.

Måske fik Niels Chr. Bang aldrig sine penge – for samme år – i 1832 – døde han.

Det kostede penge at have fanger, det fremgår tydeligt af regnskaberne, som dog også kan være en god kilde til at kaste lys over tidens sociale forhold. I 1839 fik kommunen en regning

på 40 rdl, som ”er påført kommunen derved, at den til slaveriet idømte, og under 15. april afsendte arrestant Jeremias Fleber, transporteres over land i stedet for, som foreskrevet i en kongelig resolution, over vand”. Og det var der faktisk mulighed for, hævder man i protesten mod regningen. Klagen er stilet til amtmand Faye, som man håber vil undersøge, hvorfor forskrifterne ikke er fulgt og evt. fritage kommunen for udgiften. Omkring omstændighederne anføres, at netop samme dag som Jeremias Fleber skulle afrejse fra Thisted, ankom hans søn, der var afsendt fra herredsfogeden i Vestervig. Også sønnen skulle transporteres til en straffeanstalt i København – men det skete søværts med skipper Fisker. Sønnens transport kostede 10 rdl, hvorimod faderens transport kom til at koste kommunen 54 rdl. Og da man alligevel var ved at skrive til amtmand Gerhard Faye, kunne man ligeså godt tage munden helt fuld: Repræsentantskabet ville gerne have lejlighed til at gribe ind, når udgifterne til de arresterede blev for store. I Jeremias Flebers tilfælde klagede man således over, at arrestforvareren – uden at man kunne gribe ind – havde været uøkonomisk. Konkret blev nævnt: ”Således finde vi ham, i neppe et halvt år, at have forbrugt i det mindste 4 lispund halm til sengen. I arresten at have slidt 2 par træsko, foruden den fodbeklædning han ved ind-

sættelsen i arresten må have haft – og endvidere at være anskaffet ham en vest. Om vi end ikke antage at arrestforvareren gør sig nogen fordel ved anskaffelsen af slige ting, så finde vi det dog urigtigt, at andre en borgerrepræsentantskabet under byfogedens præsidium, skal kunne indvirke på byens økonomiske bestyrelse”.

Vi kender også en anden og tilsvarende historie fra 1830: En fange skulle overføres fra arresten i Thisted til Københavns Tugt- og Rasphus. Det ville koste 13 rdl – men arrestanten ”fik en dusør for at gøre turen til fods, og i forplejning 1 rdl”. Manden, som skulle følge med på den lange rejse, hed Mads Heilberg.

Fra 1832 er Chr. Simonsen arrestforvarer. I 1845 tituleres han også som politibetjent. Simonssens daglige arbejdsplads kender vi gennem en indberetning, der blev sendt til Danske Cancelli:

”Murene i arresterne nr. 1 og 2 beklædt med planker; disse to arrester er hvælvede. I nr. 2 og 4 er loft og gulv af egeplanker og forøvrigt tilstrækkeligt sikre. I hver af arresterne er der et lille hjørneskab til urenligheds afførelse – og disse renses hver dag af arrestforvareren. Der findes ikke nogen arrestgård, hvor fangerne kan bevæge sig i. Der er heller ikke mulighed for at opvarme cellerne – og deraf er ikke sporet nogen skadelig indflydelse på fangernes befindende. I tre af arresterne er en, og i nr. 4, sengesteder, forsynede med

madrasser, hovedpude og overdyne i ordentlig stand”.

Fire fanger har i gennemsnit hensiddet i arresterne på een tid. Der har ikke været prøvet på nogen måde til fangernes passende beskæftigelse, men det var ønskeligt at noget sådant kunne udvindes. Ressourcerne til arresthusets opførelse er såvidt bekendt, tilvejebragt ved repartition på Thisted Købstad og Hillerslev-Hundborg Herreder, hvilke benytter arresterne under den betingelse, at Herrederne udreder de 3/4 og købstadens 1/4 af udgifterne.

Arresten under nedrivning i 1986. (Foto: Tage Jensen)

I indberetningen bliver det bemærket, at dårekisten i den grad trænger til en omforandring, da den hverken har lys eller luft – kun et 12 kvadrattommer stort hul i døren, og ”det synes næsten utroligt, at et menneskeligt væsen kan friste livet udi dette lukaf, når, som ofte skal være tilfældet, skaaden slås for hullet, for at afholde den ulykkelige for at gøre alarm.” Men det er nok mere økonomiske end menneskelige hensyn, der førte til, at Thisted by henvendte sig til Thisted Amt for at klage over, at byen skulle betale for en mand, der var indsat i dårekisten, fordi han ikke ”hørte hjemme” i Thisted. I klagebrevet hed det: ”I en tid af næsten tre måneder har en afsindig, Peder Erichsen af Snedsted hensiddet i den i byens rådstue værende dårekiste, og der, som aldeles ustyrlig ødelagt såvel de ham leverede sengeklæder, som også den ham pålagte for et par år siden anskaffede tvangstrøje. Da patienten er hjemmehørende i en fremmed jurisdiktion (Vestervig), der ejer sit eget tinghus, i hvilket der upåtvivleligt på mindes lokale til hans opbevaring (...)”.

Og det blev kongen i egen høje person, der efter et besøg på Thisted Rådhus forlangte og fik indrettet et gårdrum til fangerne.

Efter at Chr. Simonsen fratrådte som arrestforvarer i 1849, fulgte O. Petersen i en kort periode. Ligesom forgængereren og efterfølgeren blev han

ansat både som arrestforvarer og politibetjent, og for sit virke fik han fra februar til september i løn 15 rdl og 24 skilling.

De næste mange år var stillingen besat af arrestforvarer og politibetjent P. C. Andersen, der havde det privilegium, at han måtte servere rompuncher på sessionsdagene. Noget tyder på, at arrestforvareren også drev smugkro. I hvert fald fik han i 1862, da han søgte om fritagelse for brændevinsafgift, besked på, at han skulle afholde sig fra at lave beværtning for andre end dem, der havde forretninger på rådhuset. P. C. Andersen – der var tidligere sergent under tre-årskrigen 1849-1851, måtte stoppe i 1875 efter et voldsomt overfald – formentlig af en fange.

Fra 1876 hed arrestforvareren N. D. Enggreen. Hvornår han blev afløst af Jens Østergaard Pedersen vides ikke med sikkerhed. Men vi ved, at Østergaard Pedersen også blev overfaldet af en fange, ”men da han var kraftigt bygget, regner man ikke med, at han har lidt nogen større overlast”, lød omtalen af begivenheden i den lokale avis. Forfatteren Anker Fuglsang har i en senere erindring skildret arrestforvareren således: ”Den der har set Thisted Bys arrestforvarer i hine dage bevæge sig ned over torvet, vil have bevaret et indtryk af uhyre voluminøst omfang. Og den der har set tjenestemanden i funktion overfor kålhøgene kæmper i et offentligt lokale, en markedsdag

eller ved en anden festlig lejlighed, og været vidne til, hvorledes han med sin mave alene kunne få en besærk til at tumle som for et vildene vejr, bevarer mindet om en olympiade, hvori ro, vælde og besynderlige kræfter imponerende, inkarneret i en lyslokket, blåøjet, venligt udseende nordbos skikkelse". Den store mand døde 1899, kun 48 år gammel.

Via den stillingsannonce, der blev bekendtgjort i avisen i 1899, får man et lille indblik i, hvad jobbet som arrestforvarer indebar. Grundlønnen for at være arrestforvarer var 500 kr. om året. Denne løn skulle dække funktionen som arrestforvarer og rådhus tjener. Der blev tilbudt fri bolig og brændsel og yderligere 200 kr. om året for at gøre rent i arresten og på rådhuset. Varetægtspenge beløb sig til kr. 100, og der blev ydet en godtgørelse for at vaske arrestlinned. "Endvidere lønnes arrestforvareren med 200 kr. årlig for at udføre polititjeneste i byen, når sådant behøves. For god tjeneste kan forventes gratiale af politikassen".

Celleforandringer

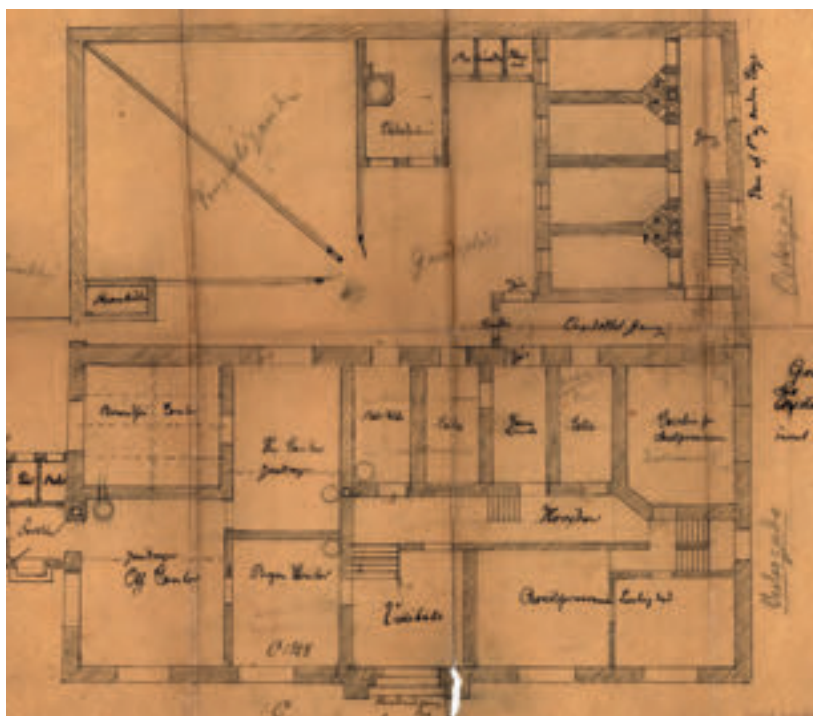
At sætte fanger i celler og isolere dem fra omverdenen, således som man fik rig mulighed for ved opførelsen af rådhuset i 1853, skal i bund og grund opfattes som en progressiv foranstaltning.

Den bagved liggende tanke blev udtrykt i en kongelig resolution fra 1842, hvori det hed: "Da Vi ansee fangernes isolering som et væsentligt middel til deres forbedring, finde Vi det hensigtsmæssigt, at der for forbydere, der idømmes på kortere tid, opføres forbedringshuse efter philadelfiske eller fuldstændige isoleringsystem ...". Ønsket om at forbedre og ikke blot hævne sig på kriminelle var en reformtanke, der stammede fra erfaringer indhøstet i Amerika. I Pennsylvania havde den opfattelse sejret, at fuldstændig udelukkelse fra det menneskelige samfund ville få forbyderne til at indse samfundets værdi og lære at respektere dets lov. Derfor havde man dér i 1790 indrettet det første egentlige cellefængsel, der skulle tjene til selvransagelse og anger. Både Horsens Tugthus og statsfængslet i Vridsløselille, der begge blev opført i 1850'erne, var bygget efter princippet om isolering i celler. Og med straffeloven af 1866 blev lovene om straffuldbyrdelse bragt i overensstemmelse med denne praksis. Arkitekt M. G. Bindesbølls indretning af cellerne i stueetagen på Rådhuset i Thisted var således helt i tidens ånd.

Det var ikke utilfredshed med arresten, der var årsag til, at der blev opført et arresthus som tilbygning til rådhuset i 1903/04. Det kapitel af rådhusets historie begyndte med, at der ikke var plads til at sikre en forsvarlig opbevaring af

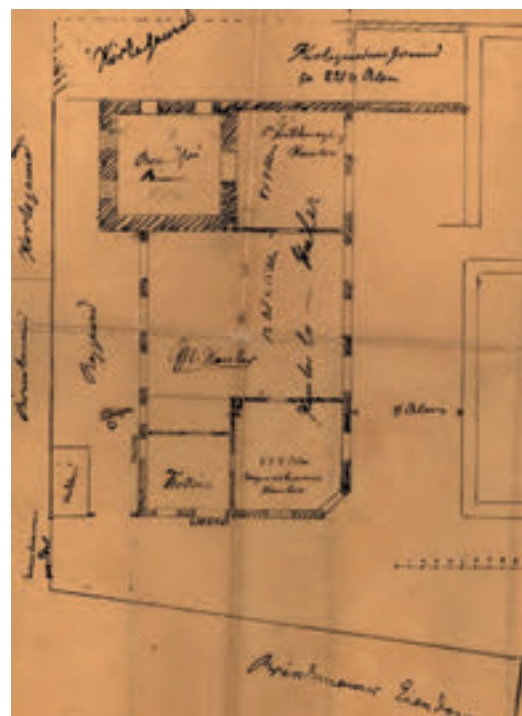
I 1979 så cellerne i Thisted's arrest således ud. (Foto: Tage Jensen)

Tv. På tegningen fra 1903 med forslaget til nyindretningen af rådhuset og den påtænkte arrestbygning er der ikke langt mellem borgmesterkontor og fængselsceller.

Th. Det var et behov for mere plads til arkiv og kontorer, der satte gang i spekulationerne om en udvidelse af rådhuset i begyndelsen af 1900-tallet. Denne skitse viser, hvorledes man forestillede sig en tilbygning ved sydsiden af rådhuset. Men idéen blev skudt i sænk af ministeriet.

skøde- og panteprotokollerne, som by- og herredsfogeden havde ansvaret for. Derfor blev der formuleret et ønske om, at dette embede skulle have en tidssvarende embedsbolig med kontorer og arkiv i umiddelbar nærhed af rådhuset. Man var så langt med disse planer, at der blev udarbejdet et forslag til en bygning, der kunne placeres ved rådhusets sydgavl. Men i ministeriet var man ikke begejstret for idéen. Gennem en del år havde der siddet en kommission og arbejdet med forslag til en ny retsreform, der også ville berøre by- og herredsfogedembedet. Og så længe man ikke vidste, hvad herredsfogedens fremtidige funktion ville blive, var man ikke meget for at give grønt lys for et byggeri ved rådhuset i Thisted. At rets-

reformen først blev vedtaget i 1916, kunne man jo ikke vide i 1903, da man syslede med de nævnte planer. Herredsting blev ophævet ved Retsplejelovens ikrafttræden i 1919, og tingene blev herefter benævnt by- og herredsretter eller underretter – og fra 1972 byretter.

Men tilbage til pantebøgerne! Amtsrådet kunne ikke acceptere den manglende brandsikring af dokumenter og foreslog en tilbygning til kontor og arkiv ved den nordre ende af rådhuset. Men det ville betyde, at arrestgården og en fællesarrest ville gå tabt. Det kunne overfængselsinspektøren ikke acceptere – og han foreslog, at man i stedet skulle indrette den påtænkte tilbygning til arrest og omdanne cellerne i den sydlige del af rådhusets

Arrestforvarer Bagger sammen med sin familie.

stueetage til kontorlokaler. Rådhusets arrestafdeling ville således blive mere eller mindre samlet og afsondret fra rådhusets øvrige funktioner. Hvis man fulgte forslaget om en ny arrest, ville det dog betyde, at der kun ville være plads til 11 fanger – hvilket var tre mindre, end man kunne huse under de gamle forhold. Men eftersom det højeste antal fanger her i begyndelsen af det nye århundrede kun havde været otte, og den gennemsnitlige belægning var på tre til fire, ville en reduktion af kapaciteten ikke betyde noget i praksis.

Da alle berørte parter: fængselsvæsen, herredskontor, byråd og amtsråd ville få gavn af omforandringen, gik man igang med tilbygningen, der blev taget i brug i 1905.

J. P. Jensen blev den arrestforvarer, der kom til at tage de nye faciliteter i brug. Han blev ansat i 1899 og varetog jobbet frem til 1929, hvor Charles Bagger tog over. Han havde tidligere været kontorassistent – først ved Thisted Amt og siden ved Thisted Købstads politikontor.

Efter Baggeres død i 1943 tiltrådte A. H. E. Magnusson, der kom fra en tilsvarende stilling i fængselsvæsenet, bl.a. i Nyborg Statsfængsel. "Det var dengang, man knap nok måtte tale med fangerne", som Magnusson senere udtrykte det. Det ændrede sig efterhånden. I et jubilæumsinterview til Thisted Amts Avis i anledning af 25 års jubilæet som arrestforvarer optræder Magnusson efter eget udsagn i rollen som praktisk vejleder,

*Ved Realdania Bygs
overtagelse af bygningen
stod endnu resterne af
murene fra den oprindelige
arrestgård samt rester fra en
senere tilbygning, der blev
nedrevet i 1986.*

sjælesørger og arbejdsleder for de indsatte i Thisted Arrest, der nu består af otte enkeltmandsceller og een tre-mandscelle. Gennemsnitligt opholder der sig i begyndelsen af 1950'erne 5-6 fanger ad gangen. Altså nogenlunde det samme antal som i begyndelsen af århundredet.

Tilbage blev et hul

I 1966 forlod Børge E. Høy en stilling som vagtmester ved statsfængslet i Renbæk for at blive arrestforvarer i Thisted. Men tiden, hvor fanger og borgmester kun var adskilt af en enkeltstensmur, var ved at rinde ud. Det var borgmesteren, der fra 1970 begyndte at føle sig klemt på den trange plads.

Efter gennemførelsen af kommunalreformen i 1970, hvor Thisted Købstad blev lagt sammen med 18 sognekommuner, gik det ikke længere. Den kommunale administration fik vokseværk op gennem 1970'erne, og de fysiske forhold for det stigende antal personer i de kommunale forvaltninger fulgte ikke med. Der blev administreret fra en lang række forskellige lokaliteter rundt omkring såvel i Thisted by som i Thingstrup og Tilsted. Det gamle rådhus på Store Torv og administrationsbygningen på Nytorv kunne ikke rumme en moderne kommunal administration. I december 1975 vedtog byrådet at igangsætte projekteringen af det administrationskompleks, der vandt førstepræmien ved kommunens idékonkurrence. I 1977 var der rejsegilde, og året efter kunne Thisted Kommune samle administration og personale under samme tag.

M. G. Bindsbølls flotte hus på Store Torv blev til Det Gamle Rådhus og fik nye funktioner i de efterfølgende 30 år frem til Realdania Bygs overtagelse. Først og fremmest blev Det Gamle Rådhus hjemsted for turistkontorets aktiviteter. Og så længe turist- og erhvervsrådet var en sammenhængende organisation, var rådhuset også hjemsted for erhvervsrådets virke. Fra 1998 har Det Gamle Rådhus også været rammen om de 5-8 udstillinger, som Kunstforeningen Det ny Kastet årligt har arrangeret. Disse funktioner vil fortsætte i huset.

Muren mod kirken er i dag renoveret, således at denne igen danner skel mellem rådhuset og kirkegården.

Litteratur og kilder

"Fortællende bygningskunst – om arkitekturen i Thisted Råd-, Ting- og Arresthus"

Mette Bligaard, *Frederiksborgs genrejsning. Historicisme i teori og praksis*, København 2008.

Henrik Bramsen, *Gottlieb Bindesbøll. Liv og arbejder*, København 1959.

Michel Foucault, *Overvågning og straf: fængslets fødsel*, Frederiksberg 2008 (opr. fransk udgave: Paris 1975).

Peter Garde (red.), m.fl., *Danmarks Tinghuse*, København 2006.

Mari Hvattum, *Gottfried Semper and the Problem of Historicism*, Cambridge 2004.

N. L. Højen, "Om Betingelserne for en skandinavisk Nationalkonsts Udvikling", i: J. L. Ussing (udg.), *Niels Lauritz Høyens Skrifter*, bd. 1, København: Gyldendal 1871.

Peter Thule Kristensen, *Gottlieb Bindesbøll. Danmarks første moderne arkitekt*, København 2013.

Peter Thule Kristensen, "Gottlieb Bindesbøll and Romantic Historicism", i: *Nordic Journal of Architecture*, No. 3, winter 2012, s. 115-122.

Rosenkrants, *Denne Protocol, der bestaar af 46, skriver Fyrretyve og Sex folierede gjennemdragne og med Amtets Segl forsynede Blade bliver herved autoriseret til Forhaldningsprotocol i Anledning af Opførelsen at et nyt Raad. Thing- og Arresthus i Thisted, Thisted 1851-1857.*

Knud Voss, *Bygningsadministration i Danmark under Enevælden*, København 1966.

Vilhelm Wancher, *Arkitekten G. Bindesbøll*, København 1903.

"Engang hed det ting- og arresthus..." og "Arresten - bagsiden af Rådhusets historie"

Svend Sørensen, *Thisted Købstads Historie*, bd. 1, Forlaget Knakken 1996.

Knud Holch Andersen, Orla Poulsen og Flemming Skipper, *Thisted Købstads Historie*, bd. 2 (1998) og bd. 3. (2002), Forlaget Knakken.

Axel Steensberg (red.): *Dagligliv i Danmark*, bd. 1-8, Gyldendal 1982.

Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk. Bind 1-2, København 1991.

Thisted Amtsraads Tidende

Thisted Rådstueprotokol

Thisted Kæmnerprotokol

A.C. Svalgaards arkiv

Thisted borgmesterkontors arkiv

Den Nordcimbriske Tilskuer

Thisted Amts Avis

Thisted Amts Tidende

Tak til

Danmarks Kunstbibliotek, Samlingen af Arkitekturtegninger for venlig bistand med kilde-materiale.

Bygninger er en del af vores kulturarv.

Et håndgribeligt levn, som vores
forfædre har givet videre, og som vi
er forpligtet til at værne om.

Realdania Byg er et ejendomsselskab
for udvikling og bevaring.

Selskabets formål er at opbygge og
formidle en samling af gode eksempler
på byggestil og arkitektur fra forskellige
tidsperioder og egne i Danmark
samt at investere i udviklingen af
eksperimenterende nybyggeri.

Realdania Byg er et helejet Realdaniaselskab.

Læs mere på www.realdaniabyg.dk

ISBN: 978-87-92230-23-2

9 788792 230232